

Benchmark Pensioenfondsen en Klimaat

Een onderzoeksrapport voor Natuur & Milieu

Profundo

economisch onderzoek

Benchmark Pensioenfondsen en Klimaat

Een onderzoeksrapport voor Natuur & Milieu

5 april 2012

**Jan Willem van Gelder
Petra Spaargaren**

**Profundo
Radarweg 60
1043 NT Amsterdam
Tel: 020-8208320
E-mail: jw.vangelder@profundo.nl
Website: www.profundo.nl**

Samenvatting

De beleggingen van Nederlandse pensioenfondsen hadden eind 2010 een gezamenlijk waarde van 747 miljard euro. In deze Benchmark Pensioenfondsen en Klimaat wordt onderzocht in hoeverre de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen (het voorkomen van) klimaatverandering meewegen in hun investeringsbeslissingen, en waar kansen liggen voor verbetering. De volgende negen van de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen hebben meegewerkt aan dit onderzoek:

- Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)
- Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PfZW)
- Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
- Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid (bpfBOUW)
- Pensioenfonds van de Metalektro (PME)
- Rabobank Pensioenfonds
- Pensioenfonds Grafische Bedrijven (PGB)
- Pensioenfonds Vervoer
- Bedrijfstakpensioenfonds voor de Landbouw (BPL)

Het aandeel van deze negen pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is 66%. De volgende elf van de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen hebben niet meegewerkt aan het onderzoek:

- Stichting Shell Pensioenfonds
- Stichting Pensioenfonds ING
- Stichting Philips Pensioenfonds
- Spoorwegpensioenfonds
- ABN AMRO Pensioenfonds
- Bedrijfstakpensioenfonds Detailhandel
- Pensioenfonds Huisartsen (SPH)
- Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (SPW)
- Pensioenfonds Medisch Specialisten (SPMS)
- Pensioenfonds Hoogovens
- Algemeen Pensioenfonds KLM

Het aandeel van deze 11 pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is 14%.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van acht indicatoren om te onderzoeken in hoeverre de pensioenfondsen die deel hebben genomen aan het onderzoek klimaatvriendelijk beleggen:

1. Private beleggingen in duurzame energie
2. Carbon Disclosure Project (CDP): investeringen in elektriciteitsbedrijven
3. Carbon Disclosure Project (CDP): investeringen in non-energy bedrijven
4. Ondertekenen van klimaatallianties
5. Investerings in teerzand en olieschalie
6. Investerings in steenkool
7. Stemgedrag bij klimaatmoties
8. Transparantie

Tabel 1 geeft voor elke indicator de range van de behaalde scores aan. Per indicator is aangegeven welk pensioenfonds het slechtst presteert op de betreffende indicator, en welk pensioenfonds het best presteert.

Tabel 1 Range behaalde scores pensioenfondsen

Indicator	Uitleg	Slechtst presterende pensioenfonds		Best presterende pensioenfonds	
		Naam	Score	Naam	Score
1	Private beleggingen in duurzame energie als een percentage van de totale beleggingen van het pensioenfonds	Pensioenfonds Vervoer	0,00%	PGB	1,45%
2	Aandelenbeleggingen in elektriciteitsbedrijven met een goede CDP-score als een percentage van alle aandelenbeleggingen van het pensioenfonds in door het CDP onderzochte elektriciteitsbedrijven	PfZW	31%	BPL	81%
3	Aandelenbeleggingen <i>non-energy</i> bedrijven met een goede CDP-score als een percentage van alle aandelenbeleggingen van het pensioenfonds in door het CDP onderzochte <i>non-energy</i> bedrijven	Pensioenfonds Vervoer	35%	BPL	61%
4	Aantal van de drie onderzochte klimaatallianties die door het pensioenfonds ondertekend zijn	PGB	1	Alle overige pensioenfondsen	3
5	Aandelenbeleggingen in vervuilende teerzand en/of olieschalie activiteiten als een percentage van de totale aandelenbeleggingen van het pensioenfonds	Rabobank Pensioenfonds	0,92%	PMT	0,22%
6	Aandelenbeleggingen in vervuilende steenkoolactiviteiten als een percentage van de totale aandelenbeleggingen van het pensioenfonds	PMT en Pensioenfonds Vervoer	0,71%	Rabobank Pensioenfonds	0,28%
7	Percentage van de 55 geselecteerde klimaatmoties dat een pensioenfonds gesteund heeft	Rabobank Pensioenfonds	66%	PME	95%
8	Publiceren of opsturen van relevante informatie over beleggingen en stemgedrag (maximaal 12 punten)	PME	7	PfZW	11,5

Aan de hand van de range per indicator zijn de negen pensioenfondsen bij elke indicator in drie groepen opgedeeld: koplopers (groene kleur), middenmoters (oranje kleur) en achterblijvers (rode kleur). Tabel 2 geeft de resultaten weer.

Uit het onderzoek komt geen duidelijke algehele koploper naar voren. Sommige pensioenfondsen, zoals PfZW en PMT, hebben een plaatje met relatief veel groen en oranje. Sommige pensioenfondsen, zoals BPL en Rabobank Pensioenfonds, zijn op meerdere klimaat-gerelateerde onderwerpen de koploper maar op andere gebieden juist een achterblijver. Andere pensioenfondsen, zoals ABP en PGB, scoren vaak gemiddeld. PMT scoort het minst vaak als laagste: het pensioenfonds is slechts bij één indicator een achterblijver.

Tabel 2 Resultaten per pensioenfonds

Indicator \ Pensioenfonds	1: Duurzame energie	2: CDP elektriciteit	3: CDP: non-energy	4: Klimaatallianties	5: Teerzand/olieschalie	6: Steenkool	7: Stemgedrag	8: Transparantie
ABP	Oranje	Oranje	Rood	Groen	Rood	Oranje	Oranje	Oranje
PfZW	Groen	Rood	Rood	Groen	Oranje	Oranje	Groen	Groen
PMT	Oranje	Oranje	Oranje	Groen	Groen	Rood	Wit	Groen
bpfBOUW	Rood	Oranje	Rood	Groen	Rood	Oranje	Oranje	Oranje
PME	Rood	Rood	Rood	Groen	Oranje	Oranje	Groen	Oranje
Rabobank Pensioenfonds	Rood	Rood	Rood	Groen	Rood	Groen	Rood	Groen
PGB	Groen	Oranje	Rood	Rood	Oranje	Oranje	Wit	Oranje
Pensioenfonds Vervoer	Rood	Oranje	Rood	Groen	Groen	Rood	Groen	Oranje
BPL	Rood	Groen	Groen	Groen	Rood	Rood	Rood	Groen

Groen = Koploper ; Oranje = Middenmoter ; Rood = Achterblijver

Deze benchmark laat zien dat Nederlandse pensioenfondsen nog veel van elkaar kunnen leren als het gaat om klimaatvriendelijker beleggen. Het onderzoek laat bovenal zien dat het voorkomen van klimaatverandering veel bewuster kan worden meegenomen in de investeringsbeslissingen van de pensioenfondsen. Daarnaast kunnen pensioenfondsen ook op andere manieren een grotere bijdrage leveren om klimaatverandering tegen te gaan. Zo is er voor een aantal pensioenfondsen ruimte voor verbetering als het gaat om het ondertekenen van klimaatallianties en het steunen van klimaatmoties.

Ook op andere gebieden, zoals duurzaam vastgoed en bosbouw, zijn er mogelijkheden voor pensioenfondsen om klimaatvriendelijk te beleggen. Daarnaast kan *engagement* van pensioenfondsen met het management van ondernemingen over duurzaam ondernemen ook bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. De stand van zaken met betrekking tot deze onderwerpen is echter vanwege een gebrek aan beschikbare informatie niet onderzocht in dit rapport.

Inhoudsopgave

Samenvatting	.....	i
Inleiding	.....	1
Hoofdstuk 1	Methodologie	2
1.1	Doel	2
1.2	Grootste pensioenfondsen	2
1.3	Indicatoren.....	3
1.4	Transparantie	4
1.5	Beperkingen onderzoek en reacties pensioenfondsen	5
Hoofdstuk 2	Indicatoren	7
2.1	Introductie	7
2.2	Indicator 1: Private beleggingen in duurzame energie	7
2.3	Indicator 2: CDP Elektriciteit	8
2.4	Indicator 3: CDP Non-energy.....	10
2.5	Indicator 4: Klimaatallianties	11
2.6	Indicator 5: Teerzand en olieschalie	12
2.7	Indicator 6: Steenkool.....	16
2.8	Indicator 7: Stemgedrag	18
2.9	Indicator 8: Transparantie	21
Hoofdstuk 3	Conclusies	23
Bijlage 1	CDP scores top-500 bedrijven (exclusief energie)	27
Bijlage 2	Bronverwijzingen	39

Inleiding

Natuur & Milieu wil de Nederlandse pensioenfondsen stimuleren hun vermogen en hun maatschappelijke positie aan te wenden om de verdere opwarming van de aarde te voorkomen. Deze Benchmark Pensioenfondsen en Klimaat vormt het startpunt van een dialoog tussen Natuur & Milieu en de Nederlandse pensioenfondsen. Het doel van de benchmark is te beoordelen in hoeverre (het voorkomen van) klimaatverandering in het beleggingsbeleid van de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen wordt meegewogen, en waar kansen liggen voor verbetering.

Dit rapport is als volgt georganiseerd: Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de methodologie van dit onderzoek. In Hoofdstuk 2 worden de acht kwantitatieve klimaat-gerelateerde indicatoren beschreven die zijn geselecteerd, en worden de resultaten voor de negen participerende pensioenfondsen per indicator gepresenteerd. In Hoofdstuk 3 worden de verschillende indicatoren tot een totaaloverzicht samengevoegd, en wordt aan de hand van dit overzicht beoordeeld welke pensioenfondsen relatief klimaatvriendelijk zijn en waar verbetering mogelijk is.

Een samenvatting van de resultaten van dit onderzoek vindt u op de eerste pagina's van dit rapport.

Hoofdstuk 1 Methodologie

1.1 Doel

Natuur & Milieu wil de Nederlandse pensioenfondsen stimuleren hun vermogen en hun maatschappelijke positie aan te wenden om de verdere opwarming van de aarde te voorkomen. Deze Benchmark Pensioenfondsen en Klimaat vormt het startpunt van een dialoog tussen Natuur & Milieu en de Nederlandse pensioenfondsen. Het doel van de benchmark is te beoordelen in hoeverre de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen (het voorkomen van) klimaatverandering meewegen in hun investeringsbeslissingen, en waar kansen liggen voor verbetering.

1.2 Grootste pensioenfondsen

Tabel 3 geeft een overzicht van de 20 grootste Nederlandse pensioenfondsen. Het aandeel van deze pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is 79,7%. De twee grootste pensioenfondsen - ABP en Pfw - zijn samen goed voor maar liefst 47,9% van het totaal belegd vermogen.

Tabel 3 Top-20 Nederlandse pensioenfondsen

Pensioenfonds	Belegd vermogen eind 2010 (€ miljoen)*	% totaal belegd vermogen NL pensioenfondsen	Participeert in dit onderzoek?
Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)	258.426	34,6%	Ja
Pensioenfonds Zorg en Welzijn (Pfw)	99.508	13,3%	Ja
Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)	37.525	5,0%	Ja
Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid (bpfBOUW)	29.363	3,9%	Ja
Pensioenfonds van de Metalektro (PME)	23.070	3,1%	Ja
Stichting Shell Pensioenfonds	17.445	2,3%	Nee
Stichting Pensioenfonds ING	13.664	1,8%	Nee
Stichting Philips Pensioenfonds	13.610	1,8%	Nee
Rabobank Pensioenfonds	12.927	1,7%	Ja
Spoorwegpensioenfonds	11.506	1,5%	Nee
Pensioenfonds Grafische Bedrijven (PGB)	10.374	1,4%	Ja
Pensioenfonds Vervoer	10.367	1,4%	Ja
ABN AMRO Pensioenfonds	10.108	1,4%	Nee
Bedrijfstakpensioenfonds Detailhandel	9.047	1,2%	Nee
Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL)	8.700	1,2%	Ja
Pensioenfonds Huisartsen (SPH)	7.247	1,0%	Nee
Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (SPW)	5.719	0,8%	Nee
Pensioenfonds Medisch Specialisten (SPMS)	5.563	0,7%	Nee

Pensioenfonds	Belegd vermogen eind 2010 (€ miljoen)*	% totaal belegd vermogen NL pensioenfondsen	Participeert in dit onderzoek?
Pensioenfonds Hoogovens	5.501	0,7%	Nee
Algemeen Pensioenfonds KLM	5.151	0,7%	Nee
Belegd vermogen top-20 pensioenfondsen	594.821	79,7%	
Belegd vermogen alle Nederlandse pensioenfondsen	746.660	100,0%	

Bron: Jaarverslagen alle pensioenfondsen; De Nederlandsche Bank, "Belegd pensioenvermogen voor risico pensioenfondsen", *De Nederlandsche Bank*, 8 maart 2012.

1.3 Indicatoren

In het onderzoek is gebruik gemaakt van acht indicatoren om te onderzoeken in hoeverre pensioenfondsen klimaatvriendelijk beleggen. Deze indicatoren zijn geselecteerd aan de hand van de volgende criteria:

- De indicator moet een duidelijke relatie hebben met de visie van Natuur & Milieu op de noodzakelijke transitie om tot een mondiale "klimaatvriendelijke" economie te komen;
- Meerdere pensioenfondsen moeten transparant zijn over de benodigde informatie om tot een score te komen.

Tabel 4 geeft een overzicht van de acht geselecteerde indicatoren.

Tabel 4 Geselecteerde klimaat-gerelateerde indicatoren

Indicator	Onderwerp	Bronnen
1	Private beleggingen in duurzame energie	Informatie aangeleverd door pensioenfondsen
2	Carbon Disclosure Project: investeringen in elektriciteitsbedrijven	Lijst met aandelenbeleggingen (openbaar of opgestuurd aan onderzoekers)
3	Carbon Disclosure Project: investeringen in <i>non-energy</i> bedrijven	Lijst met aandelenbeleggingen (openbaar of opgestuurd aan onderzoekers)
4	Ondertekenen van klimaatallianties	Openbare informatie
5	Investerings in teerzand en olieschalie	Lijst met aandelenbeleggingen (openbaar of opgestuurd aan onderzoekers)
6	Investerings in steenkool	Lijst met aandelenbeleggingen (openbaar of opgestuurd aan onderzoekers)
7	Stemgedrag bij klimaatmoties	Openbare informatie over stemgedrag en informatie aangeleverd door pensioenfondsen
8	Transparantie	Bronnen van de andere indicatoren

De verschillende indicatoren worden in Hoofdstuk 2 verder toegelicht.

1.4 Transparantie

Bij vier van de acht geselecteerde indicatoren worden de pensioenfondsen beoordeeld aan de hand van informatie over hun aandelenbeleggingen. De volgende 11 pensioenfondsen hebben informatie over hun aandelenbeleggingen niet gepubliceerd op hun website en hebben ook niet meegewerkt aan dit onderzoek door tenminste (vertrouwelijk) een lijst met aandelenbeleggingen beschikbaar te stellen voor dit onderzoek:

- Stichting Shell Pensioenfonds
- Stichting Pensioenfonds ING
- Stichting Philips Pensioenfonds
- Spoorwegpensioenfonds
- ABN AMRO Pensioenfonds
- Bedrijfstakpensioenfonds Detailhandel
- Pensioenfonds Huisartsen (SPH)
- Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (SPW)
- Pensioenfonds Medisch Specialisten (SPMS)
- Pensioenfonds Hoogovens
- Algemeen Pensioenfonds KLM

Deze groep omvat zes ondernemingspensioenfondsen, drie bedrijfstakpensioenfondsen en twee beroepspensioenfondsen. Het aandeel van deze 11 pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is 14%.

De volgende negen pensioenfondsen hebben wel informatie verstrekt over tenminste hun aandelenbeleggingen en worden onderling vergeleken in dit onderzoek:

- Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)
- Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PfZW)
- Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
- Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Bouwnijverheid (bpfBOUW)
- Pensioenfonds van de Metalektro (PME)
- Rabobank Pensioenfonds
- Pensioenfonds Grafische Bedrijven (PGB)
- Pensioenfonds Vervoer
- Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL)

Rabobank Pensioenfonds is het enige ondernemingspensioenfonds in deze groep, de andere acht zijn bedrijfstakpensioenfondsen. Het aandeel van deze negen pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is 66%. De onderzoekers zijn deze negen pensioenfondsen erkentelijk voor hun transparantie en inzet om informatie te leveren voor het onderzoek.

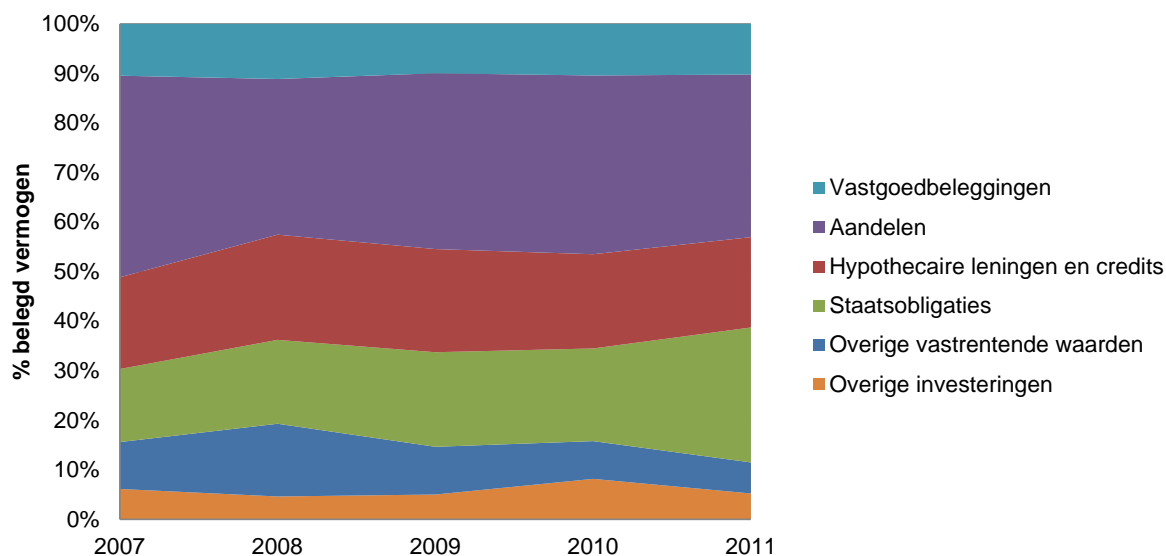
Voor elke indicator worden de negen pensioenfondsen in drie groepen opgedeeld: koplopers (groene kleur), middenmoters (oranje kleur) en achterblijvers (rode kleur). In de conclusie worden de verschillende indicatoren tot een totaaloverzicht samengevoegd. Een overwegend rood plaatje betekent dat (het voorkomen van) klimaatsverandering niet of nauwelijks wordt meegewogen in de investeringsbeslissingen van het pensioenfonds, en dat het pensioenfonds dus relatief klimaatvriendelijk is. Een plaatje met veel groen en oranje betekent dat een pensioenfonds relatief klimaatvriendelijk is. Het doel van dit onderzoek is om de pensioenfondsen *onderling* te vergelijken en om een beeld te krijgen van de gebieden waar verbetering mogelijk is.

1.5 Beperkingen onderzoek en reacties pensioenfondsen

Door een gebrek aan beschikbare informatie was het niet mogelijk om meer dan de huidige acht klimaatgerelateerde indicatoren in dit onderzoek op te nemen. Zo konden vastgoedbeleggingen en beleggingen in bedrijfsobligaties niet worden beoordeeld, omdat bij veel pensioenfondsen geen informatie beschikbaar is over deze belangrijke beleggingscategorieën. Figuur 1 laat zien dat vastgoedbeleggingen ongeveer 10% van de gezamenlijke beleggingsportefeuille van de Nederlandse pensioenfondsen uitmaken. Beleggingen in bedrijfsobligaties vallen onder de categorie *hypothecaire leningen en credits*, die in zijn geheel ongeveer 18% van de beleggingsportefeuille van de Nederlandse pensioenfondsen uitmaakt. De omvang van beleggingen in bedrijfsobligaties binnen deze beleggingscategorie is niet bekend.

Over aandelenbeleggingen en private beleggingen kon in dit onderzoek wel een uitspraak worden gedaan. Aandelen zijn de belangrijkste beleggingscategorie in de beleggingsportefeuille van Nederlandse pensioenfondsen. Figuur 1 laat zien dat aandelenbeleggingen ongeveer 35% van de beleggingsportefeuille uitmaken. Private beleggingen vallen in de categorie 'overige investeringen', die in zijn geheel ongeveer 6% van de beleggingsportefeuille uitmaakt.

Figuur 1. Beleggingsmix Nederlandse pensioenfondsen, 2007-2011

Bron: De Nederlandsche Bank, "Belegd pensioenvermogen voor risico pensioenfondsen", *De Nederlandsche Bank*, 8 maart 2012.

Het is om uiteenlopende redenen ook niet mogelijk gebleken om een aantal andere klimaatgerelateerde indicatoren in het onderzoek op te nemen. Bijvoorbeeld een indicator over *engagement*, waarbij pensioenfondsen een dialoog voeren met het management van ondernemingen over duurzaam ondernemen, ontbreekt. Eén pensioenfonds geeft in een reactie op de conceptresultaten van het onderzoek aan dat het graag meer aandacht had gezien voor engagement in het onderzoek. Dit pensioenfonds heeft bijvoorbeeld een intensieve dialoog gevoerd met bedrijven over hun teerzandactiviteiten en geeft aan positieve resultaten te zien.

Andere onderwerpen die één of meerdere van de pensioenfondsen graag aan bod hadden zien komen in dit onderzoek zijn sectorspecifieke klimaat-indicatoren, investeringen in bosbouw en investeringen in duurzaam vastgoed. De vraag naar sectorspecifieke klimaat-indicatoren heeft met name betrekking op Indicator 2, over elektriciteitsbedrijven. Eén pensioenfonds geeft aan dat men voor deze sector liever kijkt naar de uitstoot van CO₂ per kWh. In dit onderzoek zijn echter de scores van de elektriciteitsbedrijven in het Carbon Disclosure Project gebruikt, omdat voor elektriciteitsbedrijven een hoge correlatie verwacht wordt tussen hun CDP-score en hun CO₂- emissie per kWh. Bovendien zijn deze scores makkelijk voor handen en vergden zij geen extra onderzoek.

Indien we investeringen in bosbouw opgenomen zouden hebben in de categorie private investeringen zouden sommige pensioenfondsen aanzienlijk hoger hebben gescoord op deze indicator. Omdat bosbouwinvesteringen niet per definitie klimaatvriendelijk zijn, zou er echter eerst onderzoek moeten worden gedaan naar de aard van de verschillende investeringen van pensioenfondsen in deze sector. De opname van deze indicator zou daarom een onderzoek op zich vergen. Dit geldt ook voor investeringen in duurzame landbouw.

Met betrekking tot duurzaam vastgoed is bijvoorbeeld de recentelijk ontwikkelde Global Real Estate Benchmark on Sustainability (GRESB) relevant, waarbij vastgoedfondsen vergeleken worden op hun milieuprestaties. Dit initiatief is prijzenswaardig en Natuur & Milieu moedigt pensioenfondsen aan om dit concept verder te ontwikkelen en toe te passen. Door een gebrek aan transparantie over vastgoedbeleggingen van pensioenfondsen en omdat de GRESB benchmark nog niet overal wordt toegepast hebben we dit onderwerp echter niet op kunnen nemen in dit onderzoek.

Tenslotte was het in dit onderzoek slechts mogelijk om negen van de 20 pensioenfondsen te beoordelen. Het aandeel van deze negen pensioenfondsen in het totaal belegd vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen is echter aanzienlijk: 66%. De pensioenfondsen die wel bereid waren om mee te werken zijn degenen die de meeste waarde hechten aan transparantie. Het is aannemelijk dat juist deze pensioenfondsen ook relatief veel waarde hechten aan het voorkomen van klimaatverandering, en dat de geselecteerde pensioenfondsen dus relatief goed scoren ten opzichte van de andere Nederlandse pensioenfondsen. Dit betekent dat de pensioenfondsen die niet bereid waren mee te werken aan het onderzoek waarschijnlijk slechter hadden gescoord op de geselecteerde indicatoren dan de pensioenfondsen die wel meegewerkt hebben.

Hoofdstuk 2 Indicatoren

2.1 Introductie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de acht geselecteerde klimaat-gerelateerde indicatoren. De paragrafen 2.2 tot en met 2.9 geven elk één van de indicatoren weer. Voor elke indicator wordt eerst een korte uitleg gegeven, waarna de resultaten voor de negen participerende pensioenfondsen worden gepresenteerd.

2.2 Indicator 1: Private beleggingen in duurzame energie

2.2.1 Uitleg

Voor ieder pensioenfonds wordt nagegaan welk deel van totale beleggingen is bestemd voor private beleggingen in duurzame energie, dat wil zeggen: beleggingen in bedrijven zonder beursnotering die zich bezig houden met duurzame energie. Onder private beleggingen vallen meerdere beleggingscategorieën, zoals private equity en infrastructuur. Voorbeelden van private investeringen in duurzame energie zijn bijvoorbeeld een direct belang in een windmolenpark, of een belang in een private equity fonds dat een portfolio van meerdere beleggingen in duurzame energie beheert.

De informatie over private beleggingen van pensioenfondsen is in de meeste gevallen niet openbaar. Voor deze indicator is daarom gebruikt gemaakt van de informatie die door de pensioenfondsen zelf is aangeleverd. Het aandeel van private beleggingen in duurzame energie in de totale beleggingen is voor ieder pensioenfonds uitgedrukt in een percentage. Hoe hoger dit percentage, des te beter scoort het pensioenfonds op deze indicator.

2.2.2 Resultaten

Tabel 5 geeft de resultaten voor Indicator 1 weer. PGB en PfZW zijn koplopers op het gebied van private beleggingen in duurzame energie. Het percentage van de totale beleggingen dat is bestemd voor private beleggingen in duurzame energie varieert van 0,00% (Pensioenfonds Vervoer) tot 1,45% (PGB).

Tabel 5 Resultaten Indicator 1

Pensioenfonds	Beleggingen in duurzame energie / totale beleggingen (%)	Rank*
ABP	0,29	Middenmoter
PfZW	0,51	Koploper
PMT	0,27	Middenmoter
bpfBOUW	0,17	Achterblijver
PME	0,10	Achterblijver
Rabobank Pensioenfonds	0,05	Achterblijver
PGB	1,45	Koploper
Pensioenfonds Vervoer	0,00	Achterblijver
BPL	0,09	Achterblijver

*Private beleggingen in duurzame energie als een percentage van totale beleggingen van het pensioenfonds

Koploper: Private investeringen in duurzame energie $\geq 0,50\%$

Middenmoter: $0,50 > \text{Private investeringen in duurzame energie} \geq 0,25\%$

Achterblijver: $0,25 > \text{Private investeringen in duurzame energie}$

2.3 Indicator 2: CDP Elektriciteit

2.3.1 Uitleg

Het Carbon Disclosure Project (CDP) is een onafhankelijke organisatie die beursgenoteerde ondernemingen vraagt te rapporteren over hun klimaatstrategieën, CO₂-uitstoot en energieverbruik. Op basis van deze informatie wordt jaarlijks een rapport samengesteld, zodat de 551 investeerders die deelnemen in het CDP kunnen beoordelen hoe klimaatverandering de bedrijven waarin ze investeren beïnvloedt.

Voor dit onderzoek is het *CDP Global 500 Report 2011* gebruikt. Het CDP Global 500 rapport beoordeelt de top 500-bedrijven (naar marktkapitalisatie) in de FTSE Global Equity Index Series. De informatie die aangeleverd is door deze bedrijven is geanalyseerd op de kwaliteit van informatievoorziening (*carbon disclosure*) en op de maatregelen die een bedrijf heeft genomen om voor het beperken van- en het aanpassen aan klimaatverandering (*carbon performance*). Disclosure scores worden uitgezet op een genormaliseerde schaal van 1 tot 100. Indien een bedrijf een disclosure score van 50 of meer heeft komt het in aanmerking voor een *performance band*: er zijn zes performance bands: A, A-, B, C, D of E, waarbij A het hoogst is en E het laagst.

Indicator 2 beoordeelt investeringen in elektriciteitsbedrijven. Tabel 6 geeft een overzicht van de CDP scores voor de elektriciteitsbedrijven die tot de 500 grootste bedrijven wereldwijd behoren. Van deze 27 elektriciteitsbedrijven hebben er 20 meegewerkt aan het onderzoek van het CDP. Om tot een gemiddelde score voor zowel disclosure als performance te komen, hebben we de performance bands omgerekend tot een score op een genormaliseerde schaal van 1 tot 100. De totaalscore is dan als volgt berekend:

$$\text{Totaalscore} = \frac{\text{Disclosure score} + (2 * \text{performance score})}{3}$$

In de totaalscore weegt de performance score twee keer zo zwaar als de disclosure score, omdat de performance score het daadwerkelijke beleid van een bedrijf aangeeft. Aan de hand van deze totaalscore zijn de elektriciteitsbedrijven verdeeld in twee categorieën: rood en groen.

Tabel 6 CDP scores elektriciteitsbedrijven

Bedrijf	Carbon disclosure	Carbon performance		Totaal	
	Score	Band	Score*	Score**	Kleur
ENEL	89	A	85	86,3	Groen
Centrica	96	A-	75	82,0	Groen
Endesa	88	A-	75	79,3	Groen
Fortum Oyj	97	B	60	72,3	Groen
PG&E	92	B	60	70,7	Groen
GDF Suez	87	B	60	69,0	Groen
RWE	85	B	60	68,3	Groen
CLP Holdings	82	B	60	67,3	Groen
E.ON AG	80	B	60	66,7	Groen
Exelon	79	C	40	53,0	Rood
Public Service Enterprise Group	79	C	40	53,0	Rood
Iberdrola	78	C	40	52,7	Rood
American Electric Power	75	C	40	51,7	Rood
National Grid	63	C	40	47,7	Rood
Duke Energy	62	C	40	47,3	Rood
Dominion Resources	69	D	25	39,7	Rood
Electricite de France (EDF)	62	D	25	37,3	Rood
The Southern Company	52	D	25	34,0	Rood
Snam Rete Gas	51	D	25	33,7	Rood
CEZ	39	-	-	13,0	Rood
Chubu Electric Power	-	-	-	0,0	Rood
Hong Kong and China Gas	-	-	-	0,0	Rood
Kansai Electric Power	-	-	-	0,0	Rood
Korea Electric Power (Kepco)	-	-	-	0,0	Rood
National Thermal Power (NTPC)	-	-	-	0,0	Rood
NextEra Energy	-	-	-	0,0	Rood
The Tokyo Electric Power (TEPCO)	-	-	-	0,0	Rood

*A = 85 ; A- = 75 ; B = 60 ; C = 40 ; D = 25 ; E = 10

**In de totaalscore weegt de performance score twee keer zo zwaar als de disclosure score.

Bron: Carbon Disclosure Project, "CDP Global 500 Report 2011: Accelerating Low Carbon Growth", *Carbon Disclosure Project*, november 2011.

Voor elk pensioenfonds wordt nagegaan hoe aandelenbeleggingen in deze elektriciteitsbedrijven zijn verdeeld tussen de twee categorieën (rood en groen). Hoe hoger het relatieve aandeel van de beleggingen van het pensioenfonds in “groene” elektriciteitsbedrijven, des te beter scoort het pensioenfonds op deze indicator.

2.3.2 Resultaten

Tabel 7 geeft de resultaten voor Indicator 2 weer. BPL is de koploper op het gebied van aandelenbeleggingen in elektriciteitsbedrijven. Het percentage van de aandelenbeleggingen in groene elektriciteitsbedrijven varieert van 81% (BPL) tot 31% (PfZW).

Tabel 7 Resultaten Indicator 2

Pensioenfonds	Aandelenbeleggingen in 'groene' bedrijven (%)	Aandelenbeleggingen in 'rode' bedrijven (%)	Rank*
ABP	52	48	Middenmoter
PfZW	31	69	Achterblijver
PMT	69	31	Middenmoter
bpfBOUW	53	47	Middenmoter
PME	41	59	Achterblijver
Rabobank Pensioenfonds	45	55	Achterblijver
PGB	66	34	Middenmoter
Pensioenfonds Vervoer	55	45	Middenmoter
BPL	81	19	Koploper

*Aandelenbeleggingen in “groene” elektriciteitsbedrijven als een percentage van totale aandelenbeleggingen in de geselecteerde elektriciteitsbedrijven:

Koploper: Groene bedrijven $\geq 70\%$

Middenmoter: $70 > \text{Groene bedrijven} \geq 50\%$

Achterblijver: $50\% > \text{Groene bedrijven}$

2.4 Indicator 3: CDP Non-energy

2.4.1 Uitleg

Deze indicator is conform Indicator 2, maar gericht op de top 500-bedrijven (naar marktkapitalisatie) in de FTSE Global Equity Index Series, met uitzondering van elektriciteitsbedrijven en olie & gas bedrijven. Elektriciteitsbedrijven kwamen in Indicator 2 (zie paragraaf 2.2) aan bod, en olie & gas bedrijven komen bij Indicator 5 (zie paragraaf 2.6) aan de orde. Een overzicht van de CDP scores voor de 416 *non-energy* bedrijven is te vinden in Bijlage 1. De scores zijn berekend zoals beschreven in paragraaf 2.3.1.

Voor elk pensioenfonds wordt nagegaan hoe de aandelenbeleggingen in deze bedrijven zijn verdeeld tussen de bedrijven in de categorieën groen en rood. Hoe hoger het relatieve aandeel van de beleggingen van het pensioenfonds in “groene” bedrijven, des te beter scoort het pensioenfonds op deze indicator.

2.4.2 Resultaten

Tabel 8 geeft de resultaten voor Indicator 3 weer. Net als bij Indicator 2 voor investeringen in elektriciteitsbedrijven is BPL koploper op het gebied van aandelenbeleggingen in *non-energy* bedrijven. Het percentage van de aandelenbeleggingen in groene elektriciteitsbedrijven varieert van 61% (BPL) tot 35% (Pensioenfonds Vervoer).

Tabel 8 Resultaten Indicator 3

Pensioenfonds	Aandelenbeleggingen in 'groene' bedrijven (%)	Aandelenbeleggingen in 'rode' bedrijven (%)	Rank*
ABP	44	56	Achterblijver
PfZW	40	60	Achterblijver
PMT	52	48	Middenmoter
bpfBOUW	47	53	Achterblijver
PME	43	57	Achterblijver
Rabobank Pensioenfonds	43	57	Achterblijver
PGB	46	54	Achterblijver
Pensioenfonds Vervoer	35	65	Achterblijver
BPL	61	39	Koploper

*Aandelenbeleggingen in "groene" bedrijven als een percentage van totale aandelenbeleggingen in de geselecteerde bedrijven:

Koploper: Groene bedrijven ≥ 60%

Middenmoter: 60 > Groene bedrijven ≥ 50%

Achterblijver: 50% > Groene bedrijven

2.5 Indicator 4: Klimaatallianties

2.5.1 Uitleg

Pensioenfondsen kunnen zich aansluiten bij het *Carbon Disclosure Project*, het *Global Investor Statement on Climate Change* en de *Principles for Responsible Investment*. Deze allianties beogen om de gezamenlijke kracht van institutionele beleggers in te zetten om bedrijven te verduurzamen, in brede zin of specifiek gericht op hun klimaatimpact. De drie allianties worden hieronder kort besproken:

- *Carbon Disclosure Project (CDP)*: Het CDP (zie ook paragraaf 2.3.1) richt op verbetering van informatieverschaffing over effecten van klimaatverandering op individuele ondernemingen. 551 investeerders nemen deel aan het CDP om informatie te verkrijgen over hoe klimaatverandering de bedrijven waarin ze investeren beïnvloedt. Investeerders kunnen op deze manier druk uitoefenen op het klimaatbeleid van de bedrijven waarin ze beleggen.
- *Global Investor Statement on Climate Change*: De verklaring 2011 'Global Investor Statement on Climate Change' wordt door 285 investeerders ondersteund. In deze verklaring worden overheden opgeroepen om een duidelijker beleid te formuleren op het gebied van klimaatinvesteringen. Dit beleid moet het voor financiële instellingen mogelijk maken om grotere investeringen te doen in projecten die klimaatverandering tegen gaan.

- *Principles for Responsible Investment (PRI)*: De PRI zijn in 2006 tot stand gekomen door een wereldwijde samenwerking tussen ruim 30 grote pensioenfondsen en vermogensbeheerders en de Verenigde Naties. Inmiddels hebben circa 200 investeerders de PRI ondertekend. De PRI richten zich op Environmental, Social en Corporate Governance (ESG) factoren, en zijn niet specifiek gericht op klimaat.

Hoe meer allianties een pensioenfonds heeft ondertekend, des te hoger scoort het op deze indicator.

2.5.2 Resultaten

Tabel 9 geeft de resultaten voor Indicator 4 weer. De tabel laat zien dat alle pensioenfondsen (of de relevante uitvoerder van hun vermogensbeheer), met de uitzondering van PGB, alle allianties hebben ondertekend.

Tabel 9 Resultaten Indicator 4

Pensioenfonds	Uitvoerder(s) vermogensbeheer*	CDP ¹	Global Investor Statement on Climate Change ²	PRI ³	Rank**
ABP	APG	Ja	Ja	Ja	Koploper
PfZW	PGGM	Ja	Ja	Ja	Koploper
PMT	MN Services	Ja	Ja	Ja	Koploper
bpfBOUW	APG	Ja	Ja	Ja	Koploper
PME	MN Services	Ja	Ja	Ja	Koploper
Rabobank Pensioenfondsen	Syntrus Achmea	Ja	Ja	Ja	Koploper
PGB	AMP Capital Partners, DIF Management Holding, Robeco	Nee	Nee	Ja	Achterblijver
Pensioenfonds Vervoer		Ja	Ja	Ja	Koploper
BPL	Syntrus Achmea	Ja	Ja	Ja	Koploper

*Als alle uitvoerders van het vermogensbeheer van een pensioenfonds de allianties hebben ondertekend, is dit ook voldoende.

**Aantal ondertekende allianties:

Koploper: 3 allianties

Middenmoter: 2 allianties

Achterblijver: 0 of 1 allianties

2.6 Indicator 5: Teerzand en olieschalie

2.6.1 Uitleg

Om de mondiale klimaatverandering te beperken moet onder andere de productie en consumptie van olie en gas zoveel mogelijk beperkt worden. Nu de conventionele olie- en gasvoorraden moeilijker winbaar worden, richten steeds meer oliemaatschappijen zich op de winning olie uit bitumen, zoals teerzanden. Deze methode van oliewinning gaat echter gepaard met een hogere uitstoot van broeikasgassen en een enorm waterverbruik. De winning van teerzandolie is daardoor onderwerp van controversie en discussie. Hetzelfde geldt voor de exploitatie van olie uit gesteente (olieschalie).

Tabel 10 geeft een overzicht van de grootste beursgenoteerde teerzand- en olieschalie bedrijven wereldwijd.⁴ Voor elk bedrijf is berekend welk percentage van de activiteiten bestaat uit teerzand en/of olieschalie activiteiten. Indien mogelijk is dit percentage berekend aan de hand van de activa van een bedrijf. In sommige gevallen geeft een bedrijf echter geen gedetailleerde toespitsing naar activa; in dit geval zijn de reserves van een bedrijf als maatstaaf gebruikt.

Tabel 10 Grootste beursgenoteerde teerzand- en olieschalie bedrijven wereldwijd

Bedrijf	Land	Schatting gebaseerd op	Olie uit teerzand/olieschalie	Totaal	Eenheid*	% teerzand/olieschalie	Bron
Alberta Oilsands	Canada					100	⁵
Athabasca Oil Sands	Canada					100	⁶
Baytex Energy	Canada	Bruto reserve	167.414	229.025	mdbl/mboe	73	⁷
BlackPearl Resources	Canada					100	⁸
Bonavista Energy	Canada	Bruto reserves	9.289	310.749	mdbl/mboe	3	⁹
BP	Verenigd Koninkrijk	Bewezen reserves	179	18.071	mdbl/mmboe	1	¹⁰
Legacy Oil and Gas	Canada	Activa	95	1.767	mIn \$	5	¹¹
Canadian Natural Resources	Canada	Activa	13.865	42.669	\$	32	¹²
Canadian Oil Sands Trust	Canada					100	¹³
Oilsands Quest	Canada					100	¹⁴
Cenovus Energy	Canada	Bruto reserves	1.943	2.403	mdbl/mmboe	81	¹⁵
Chevron	Verenigde Staten	Bewezen reserves	722	6.503	mdbl/mmboe	11	¹⁶
China National Petroleum (CNPC) / Petrochina	China	Omzet	9.603	259.791	1000 ton	4	¹⁷
CNOOC	China	Activa	8.616	327.930	mIn RMB	3	¹⁸
Connacher Oil and Gas	Canada	Bruto reserves	499.657	613.485	mdbl/mboe	81	¹⁹
ConocoPhillips	Verenigde Staten	Productie/E&P reserves	0,05	1,00		5	²⁰
Deep Well Oil and Gas	Canada					100	²¹
Deloro Resources	Canada					100	²²

Bedrijf	Land	Schatting gebaseerd op	Olie uit teerzand/olieschalie	Totaal	Eenheid*	% teerzand/olieschalie	Bron
Devon Energy	Verenigde Staten	Bewezen reserves	533	2.873	mmbbl/mmboe	19	²³
Enbridge	Canada	Distributievolumes	291	3.715	mdbl/mboe	8	²⁴
ENI	Italië		135	1.815	mdbl/d; mboe/d	7	²⁵
E-T Energy	Canada					100	²⁶
ExxonMobil	Verenigde Staten	Bewezen reserves	2.783	24.809	mmbbl/mmboe	11	²⁷
Habanero Resources	Canada	Activa	413	1.081	1,000 C\$	38	²⁸
Husky Energy	Canada	Bruto reserves	1.429	2.399	mmbbl/mmboe	60	²⁹
Imperial Oil	Canada	Bewezen reserves	2.396	2.549	mmbbl/mmboe	94	³⁰
Inter Pipeline Fund	Canada	Activa	3.141	4.712	mIn C\$	67	³¹
Ivanhoe Energy	Canada	Activa	152	226	mIn US\$	67	³²
Japan Petroleum Exploration	Japan	Activa	23	521	bln Yen	4	³³
Marathon Oil	Verenigde Staten	Bewezen reserves	572	1.638	mmbbl/mmboe	35	³⁴
MEG Energy	Canada					100	³⁵
Murphy Oil	Verenigde Staten	Bewezen reserves	129	455	mmbbl/mmboe	28	³⁶
Nexen	Canada	Bruto reserves	1.566	2.120	mmbbl/mmboe	74	³⁷
JX Holdings	Japan	Productie/activa	66	7.651	mbl/mboe; bln Yen	1	³⁸
Occidental Petroleum	Verenigde Staten	Activa	500	52.543	mIn \$	1	³⁹
Pan Orient Energy	Canada	Activa	61	372	mIn C\$	17	⁴⁰
Paramount Resources	Canada	Bruto reserves	634	674	mmbbl/mmboe	94	⁴¹
Pembina Pipeline Income Fund	Canada	Activa	886	2.198	mdbl/day	40	⁴²
Pengrowth Energy	Canada	Bruto reserves	27	318	mmbbl/mmboe	8	⁴³
PennWest Exploration	Canada	Bruto reserves	68	661	mmbbl/mmboe	10	⁴⁴
Petrobank Energy and Resources	Canada	3P reserves	655	757	mmbbl/mmboe	87	⁴⁵
Royal Dutch	Verenigde	Bruto reserves	1.618	14.273	mmbbl/mmboe	11	⁴⁶

Bedrijf	Land	Schatting gebaseerd op	Olie uit teerzand/olieschalie	Totaal	Eenheid*	% teerzand/olieschalie	Bron
Shell	Staten / Nederland						
SilverBirch Energy	Canada					100	47
Sinopec	China	Productie/activa	9	903	mbl/mboe; bln RMB	1	48
Southern Pacific Resource	Canada					100	49
Statoil	Noorwegen	Productie/activa	15	435	mIn NOK	3	50
Suncor Energy	Canada	Bruto reserves	6.193	7.225	mmbbl/mmboe	86	51
Talisman Energy	Canada	Bruto reserves	62	2.143	mmbbl/mmboe	3	52
Tamm Oil and Gas	Canada					100	53
Teck	Canada	Activa	1.045	27.796	mIn C\$	4	54
Titanium Corporation	Canada					100	55
Total	Frankrijk	Bewezen reserves	771	8.290	mmbbl/mmboe	9	56

* mbl = 1,000 vaten olie
Mmbbl = 1,000,000 vaten olie
mboe = 1,000 vaten olie-equivalent
mmboe = 1,000,000 vaten olie-equivalent

Voor ieder pensioenfonds zijn de totale aandelenbeleggingen in de *teerzand en olieschalie activiteiten* van de geselecteerde bedrijven berekend. Dit is gelijk aan de aandelenbelegging in een bedrijf gecorrigeerd voor het percentage van de activiteiten van het bedrijf dat bestaat uit teerzand en/of olieschalie activiteiten.

De totale beleggingen in teerzand en olieschalie activiteiten van alle bedrijven uit Tabel 10 zijn per pensioenfonds opgeteld, en dit bedrag is vergeleken met de totale aandelenbeleggingen van een pensioenfonds. Hoe lager dit percentage, des te beter scoort het pensioenfonds op deze indicator.

2.6.2 Resultaten

Tabel 11 geeft de resultaten voor Indicator 5 weer. Pensioenfonds Vervoer en PMT zijn koplopers als het gaat om het minimaliseren van aandelenbeleggingen in teerzand en olieschalie. Het percentage van de aandelenbeleggingen in teerzand en olieschalie als een percentage van de totale aandelenbeleggingen varieert van 0,22% (PMT) tot 0,92% (Rabobank Pensioenfonds).

Tabel 11 Resultaten Indicator 5

Pensioenfondsen	Aandelenbeleggingen in teerzand en olieschalie / totale aandelenbeleggingen (%)	Rank*
ABP	0,81	Achterblijver
PfZW	0,59	Middenmoter
PMT	0,22	Koploper
bpfBOUW	0,80	Achterblijver
PME	0,39	Middenmoter
Rabobank Pensioenfondsen	0,92	Achterblijver
PGB	0,55	Middenmoter
Pensioenfondsen Vervoer	0,23	Koploper
BPL	0,87	Achterblijver

*Aandelenbeleggingen in teerzand en/of olieschalie activiteiten als een percentage van totale aandelenbeleggingen:

Koploper: Teerzand/olieschalie activiteiten ≤ 0,33%

Middenmoter: 0,67 ≤ Teerzand/olieschalie activiteiten < 0,33%

Achterblijver: Teerzand/olieschalie activiteiten > 0,67%

2.7 Indicator 6: Steenkool

2.7.1 Uitleg

Om de mondiale klimaatverandering te beperken moet de winning van steenkool, een zeer CO₂-intensieve energiebron, zoveel mogelijk beperkt worden.

Tabel 12 geeft een overzicht van de grootste beursgenoteerde⁵⁷ steenkoolbedrijven wereldwijd. Voor elk bedrijf is berekend welk percentage van de activiteiten bestaat uit steenkool activiteiten. Dit percentage is berekend aan de hand van de activa van een bedrijf.

Tabel 12 Grootste beursgenoteerde steenkoolbedrijven wereldwijd

Bedrijf	Land	Steenkool productie 2010 (miljoen ton)	% van de activa geïnvesteed in steenkool	Bron
Coal India	India	431	100	58
Peabody Energy	Verenigde Staten	246	100	59
China Shenhua Energy	China	225	99	60
Arch Coal	Verenigde Staten	179	100	61
Alpha Natural Resources	Verenigde Staten	126	100	62
China Coal Energy	China	123	97	63
BHP Billiton	Australië	104	16	64
Anglo American	Verenigd Koninkrijk	99	15	65
Xstrata	Zwitserland	80	27	66
Rio Tinto Group	Verenigd Koninkrijk / Australië	73	5	67

Bedrijf	Land	Steenkool productie 2010 (miljoen ton)	% van de activa geïnvesteerd in steenkool	Bron
Consol Energy	Verenigde Staten	62	45	68
Bumi Resources	Indonesië	61	85	69
Kuzbassrazrezugol (KRU)	Russia	50	100	70
Yanzhou Coal	China	49	100	71
Exxaro	Zuid-Afrika	47	39	72
RWE	Duitsland	46	37	73
Yangquan Coal Industry Group	China	44	100	74
Sasol	Zuid-Afrika	43	41	75
Adaro Energy	Indonesië	42	100	76
Pingdingshan Tianan Coal Mining	China	40	100	77
Shanxi Lu'An Environmental Energy Development	China	33	100	78
Banpu	Thailand	26	85	79
Shanxi Xishan Coal and Electricity Power	China	26	100	80
Teck Resources	Verenigde Staten	23	56	81
Datong Coal Industry	China	23	100	82
PGE	Polen	22	30	83
Kailuan Group	China	13	100	84
Bukit Asam	Indonesië	13	100	85

Voor ieder pensioenfonds zijn de totale aandelenbeleggingen in de *steenkool activiteiten* van de geselecteerde bedrijven berekend. Dit is gelijk aan de aandelenbelegging in een bedrijf gecorrigeerd voor het percentage van de activiteiten van het bedrijf dat bestaat uit steenkool activiteiten.

De totale beleggingen in steenkool activiteiten van alle bedrijven uit Tabel 10 zijn per pensioenfonds opgeteld, en dit bedrag is vergeleken met de totale aandelenbeleggingen van een pensioenfonds. Hoe lager dit percentage, des te beter scoort het pensioenfonds op deze indicator.

2.7.2 Resultaten

Tabel 13 geeft de resultaten voor Indicator 6 weer. Rabobank Pensioenfonds is de koploper op het gebied van het minimaliseren van aandelenbeleggingen in steenkool. Het percentage van de aandelenbeleggingen in steenkool als een percentage van de totale aandelenbeleggingen varieert van 0,28% (Rabobank Pensioenfonds) tot 0,71% (Pensioenfonds Vervoer en PMT).

Tabel 13 Resultaten Indicator 6

Pensioenfondsen	Aandelenbeleggingen in steenkool / totale aandelenbeleggingen (%)	Rank*
ABP	0,62	Middenmoter
PfZW	0,46	Middenmoter
PMT	0,71	Achterblijver
bpfBOUW	0,66	Middenmoter
PME	0,58	Middenmoter
Rabobank Pensioenfondsen	0,28	Koploper
PGB	0,46	Middenmoter
Pensioenfondsen Vervoer	0,71	Achterblijver
BPL	0,68	Achterblijver

*Aandelenbeleggingen in steenkoolactiviteiten als een percentage van totale aandelenbeleggingen:

Koploper: Steenkoolactiviteiten ≤ 0,33%

Middenmoter: 0,67 ≤ Steenkoolactiviteiten < 0,33%

Achterblijver: Steenkoolactiviteiten > 0,67%

2.8 Indicator 7: Stemgedrag

2.8.1 Uitleg

In 2011 werden op de aandeelhoudersvergaderingen van Amerikaanse en Canadese bedrijven 55 moties in stemming gebracht om deze bedrijven aan te sporen tot een actiever klimaatbeleid. Deze moties vroegen bedrijven bijvoorbeeld om beter te rapporteren over de uitstoot van broeikasgassen of om duidelijke doelen te formuleren om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Tabel 14 geeft een overzicht van deze klimaatmoties. Alle pensioenfondsen hebben aandelen in een belangrijk deel van deze bedrijven.

Tabel 14 Klimaatmoties

Bedrijf	Datum	Onderwerp motie
D.R. Horton	20-1-2011	<i>Adopt quantitative goals for reducing total GHGs from products & operations and report to shareholders</i>
Emerson Electric	1-2-2011	<i>Sustainability report including GHG goals</i>
Scotiabank/Bank of Nova Scotia	5-4-2011	<i>Disclose exec comp targets for shareholder value, customer loyalty, risk mngt, and CSR and relative performance</i>
Lennar	13-4-2011	<i>Adopt quantitative goals for reducing total GHGs from products & operations and report to shareholders</i>
C.R. Bard	20-4-2011	<i>Sustainability report including GHG goals</i>
Ameren	21-4-2011	<i>Coal ash</i>
SunTrust Banks	26-4-2011	<i>Sustainability report including climate change and proxy voting strategies</i>
Energen Corporation	27-4-2011	<i>Report on the environmental impacts of fracturing operations and discuss potential policies to mitigate such impacts</i>
Marathon Oil	27-4-2011	<i>Report on accident risk mitigation</i>

Bedrijf	Datum	Onderwerp motie
Ryland Group, The	27-4-2011	<i>Adopt quantitative goals for reducing total GHGs from products & operations and report to shareholders</i>
Valero Energy	28-4-2011	<i>Review political spending (in context of Prop 23)</i>
Valero Energy	28-4-2011	<i>Report on accident risk mitigation</i>
Berkshire Hathaway	30-4-2011	<i>Establish quantitative goals for reduction of GHG and other air emissions and report plans to achieve these goals</i>
GenOn Energy	4-5-2011	<i>Set GHG reduction goals</i>
Tesoro	4-5-2011	<i>Report on accident risk mitigation</i>
Duke Energy	5-5-2011	<i>Report on financial risk of continued reliance on coal</i>
Great-West Lifeco	5-5-2011	<i>Disclose based on lack of response to climate change</i>
Occidental Petroleum	6-5-2011	<i>Add board member with environmental expertise</i>
Occidental Petroleum	6-5-2011	<i>Review political spending (in context of Prop 23)</i>
ConocoPhillips	11-5-2011	<i>Set GHG goals for products & ops and report plans</i>
ConocoPhillips	11-5-2011	<i>Report on environmental damage of oil sands operations</i>
ConocoPhillips	11-5-2011	<i>Climate risk review and report</i>
ConocoPhillips	11-5-2011	<i>Report on accident risk mitigation</i>
Dominion	12-5-2011	<i>Report on financial risk of continued reliance on coal</i>
Dominion	12-5-2011	<i>20% renewable by 2024</i>
Dominion	12-5-2011	<i>Mountaintop removal mining: report on impact, and report on potential for eliminating</i>
Gentex Corp	12-5-2011	<i>Sustainability report w/ ESG goals and GHG strategies</i>
Sempra Energy	13-5-2011	<i>Link sustainability metrics and executive compensation</i>
Boston Properties	17-5-2011	<i>Board to issue report to shareholders on sustainability policies and performance, including multiple, objective statistical indicators</i>
FirstEnergy	17-5-2011	<i>Report on financial risk of continued reliance on coal</i>
FirstEnergy	17-5-2011	<i>Issue report on efforts to reduce environmental and health risks to water from coal ash and how these efforts reduce risks to the company</i>
Standard Pacific Corp.	18-5-2011	<i>Adopt quantitative goals for reducing total GHGs from products & operations and report to shareholders</i>
Alpha Natural Resources	19-5-2011	<i>Report response to rising pressure to reduce pollution from operations and use of its primary products</i>
R.R. Donnelley	19-5-2011	<i>Develop a sustainable paper purchasing report</i>
CMS Energy Corporation	20-5-2011	<i>Report on financial risk of continued reliance on coal</i>
Chevron	25-5-2011	<i>Link sustainability metrics and executive compensation</i>
Chevron	25-5-2011	<i>Report on the environmental impacts of fracturing operations and discuss potential policies to mitigate such impacts</i>
Chevron	25-5-2011	<i>Add board member with environmental expertise</i>
ExxonMobil	25-5-2011	<i>Adopt quantitative goals for reducing GHGs from products & operations</i>
ExxonMobil	25-5-2011	<i>Lead on technology re: energy sustainability</i>
ExxonMobil	25-5-2011	<i>Fracturing</i>

Bedrijf	Datum	Onderwerp motie
ExxonMobil	25-5-2011	<i>Disclose risks of oil sands</i>
Southern Company	25-5-2011	<i>Report on reducing risks from coal ash</i>
Ultra Petroleum	25-5-2011	<i>Report on the environmental impacts of fracturing operations and discuss potential policies to mitigate such impacts</i>
Lowe's	27-5-2011	<i>Link sustainability metrics and executive compensation</i>
Carrizo Oil and Gas	2-6-2011	<i>Report on the environmental impacts of fracturing operations and discuss potential policies to mitigate such impacts</i>
Wal-Mart Stores, Inc	3-6-2011	<i>Require supplier(s) to publish annual sustainability reports</i>
Amazon.com, Inc.	7-6-2011	<i>Respond to CDP/ climate impacts</i>
Layne Christensen Company	9-6-2011	<i>Sustainability report w/ ESG goals and GHG strategies, with focus on water management</i>
MGM Resorts International	14-6-2011	<i>Board to issue report to shareholders, on sustainability policies and performance, including multiple, objective statistical indicators</i>
Dynegy	15-6-2011	<i>Set GHG reduction goals</i>
Freeport McMoran Copper & Gold Inc	15-6-2011	<i>Add board member with environmental expertise</i>
Equity Residential	16-6-2011	<i>Link sustainability metrics and executive compensation</i>
J.M. Smucker Company, The	17-8-2011	<i>Response to climate change and other social and environmental risks in the coffee business and supply chain</i>
Archer Daniels Midland Company	3-11-2011	<i>Adopt and implement a comprehensive palm oil policy that includes a target date for sourcing 100% certified sustainable palm oil and for segregating and tracing certified palm oil throughout the supply chain</i>

Bron: Ceres, "Climate, Energy, Water, & Sustainability Resolution Tracker", Ceres, 23 juni 2011.

Deze indicator weegt hoe vaak door een pensioenfonds vóór is gestemd op de klimaatmoties waarop een pensioenfonds stemgerechtigd is. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen tegen een motie stemmen en zich onthouden.

2.8.2 Resultaten

Tabel 15 geeft de resultaten voor Indicator 7 weer. Alleen de pensioenfondsen die tenminste 10 keer hebben gestemd op de geselecteerde klimaatmoties komen in aanmerking voor een score. PME voldoet niet aan deze eis, omdat het bij slechts een beperkt aantal bedrijven aandeelhouder is. PME, Pensioenfonds Vervoer en PzW zijn koplopers op het gebied van stemmen op klimaatmoties. Het percentage van de klimaatmoties dat pensioenfondsen gesteund hebben varieert van 95% (PME) tot 66% (Rabobank Pensioenfonds).

Tabel 15 Resultaten Indicator 7

Pensioenfonds	Voor (%)	Tegen of zich onthouden (%)	Rank*
ABP	76	24	Middenmoter
PfZW	83	17	Koploper
PMT	Minder dan 10 stemmen		N/A
bpfBOUW	76	24	Middenmoter
PME	95	5	Koploper
Rabobank Pensioenfonds	66	34	Achterblijver
PGB	Geen informatie		N/A
Pensioenfonds Vervoer	86	14	Koploper
BPL	68	32	Achterblijver

*Percentage van de klimaatmoties dat een pensioenfonds gesteund heeft:

Koploper: Gesteunde klimaatmoties ≥ 80%

Middenmoter: 80% > Gesteunde klimaatmoties ≥ 70%

Achterblijver: Gesteunde klimaatmoties < 70%

2.9 Indicator 8: Transparantie

2.9.1 Uitleg

Deze indicator beoordeelt of pensioenfondsen voldoende transparant zijn over hun klimaatbeleid. Pensioenfondsen worden beoordeeld op de informatie die zij publiek maken (op de website, in jaarverslagen of in andere publicaties) en op de informatie die zij op verzoek opgestuurd hebben voor dit onderzoek. De volgende informatie is aan de pensioenfondsen gevraagd voor het onderzoek begon:

- Een overzicht van private beleggingen in duurzame energie;
- Een overzicht van aandelenbeleggingen;
- Een overzicht van obligatiebeleggingen;
- Een overzicht van het stemgedrag in 2011.

Voor elk onderdeel waar een pensioenfonds openbaar informatie over verstrekt worden drie punten toegekend. Als een pensioenfonds de betreffende informatie naar de onderzoekers van dit rapport heeft opgestuurd, maar de informatie niet openbaar verstrekt, ontvangt het twee punten. Als de informatie helemaal niet is verstrekt, ontvangt het pensioenfonds geen punten.

2.9.2 Resultaten

Tabel 16 geeft de resultaten voor Indicator 8 weer. Er zijn vier koplopers op het gebied van transparantie: PfZW, PMT, Rabobank Pensioenfonds en BPL.

Tabel 16 Resultaten Indicator 8

Pensioenfonds	Punten*	Rank**
ABP	8	Middenmoter
PfZW	11,5	Koploper
PMT	9	Koploper
bpfBOUW	8	Middenmoter
PME	7	Middenmoter
Rabobank Pensioenfonds	9	Koploper
PGB	8	Middenmoter
Pensioenfonds Vervoer	8	Middenmoter
BPL	9	Koploper

*Openbare informatie = 3 punten ; opgestuurd naar onderzoekers = 2 punten

**Punten:

Koploper: Punten ≥ 9

Middenmoter: $9 > Punten \geq 4$

Achterblijver: Punten < 4

Echter, hier moet nadrukkelijk worden opgemerkt dat alle negen pensioenfondsen transparanter zijn dan de volgende 11 pensioenfondsen, die niet wilden participeren in dit onderzoek:

- Stichting Shell Pensioenfonds
- Stichting Pensioenfonds ING
- Stichting Philips Pensioenfonds
- Spoorwegpensioenfonds
- ABN AMRO Pensioenfonds
- Bedrijfstakpensioenfonds Detailhandel
- Pensioenfonds Huisartsen (SPH)
- Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (SPW)
- Pensioenfonds Medisch Specialisten (SPMS)
- Pensioenfonds Hoogovens
- Algemeen Pensioenfonds KLM

Hoofdstuk 3 Conclusies

Dit hoofdstuk bevat de conclusies van dit onderzoek.

Tabel 17 geeft voor elke indicator de range van de behaalde scores aan. Per indicator is aangegeven welk pensioenfonds het slechtst presteert op de betreffende indicator, en welk pensioenfonds het best presteert.

Tabel 17 Range behaalde scores pensioenfondsen

Indicator	Uitleg	Slechtst presterende pensioenfonds		Best presterende pensioenfonds	
		Naam	Score	Naam	Score
1	Private beleggingen in duurzame energie als een percentage van de totale beleggingen van het pensioenfonds	Pensioenfonds Vervoer	0,00%	PGB	1,45%
2	Aandelenbeleggingen in elektriciteitsbedrijven met een goede CDP-score als een percentage van alle aandelenbeleggingen van het pensioenfonds in door het CDP onderzochte elektriciteitsbedrijven	PfZW	31%	BPL	81%
3	Aandelenbeleggingen <i>non-energy</i> bedrijven met een goede CDP-score als een percentage van alle aandelenbeleggingen van het pensioenfonds in door het CDP onderzochte <i>non-energy</i> bedrijven	Pensioenfonds Vervoer	35%	BPL	61%
4	Aantal van de drie onderzochte klimaatallianties die door het pensioenfonds ondertekend zijn	PGB	1	Alle overige pensioenfondsen	3
5	Aandelenbeleggingen in vervuilende teerzand en/of olieschalie activiteiten als een percentage van de totale aandelenbeleggingen van het pensioenfonds	Rabobank Pensioenfonds	0,92%	PMT	0,22%
6	Aandelenbeleggingen in vervuilende steenkoolactiviteiten als een percentage van de totale aandelenbeleggingen van het pensioenfonds	PMT en Pensioenfonds Vervoer	0,71%	Rabobank Pensioenfonds	0,28%
7	Percentage van de 55 geselecteerde klimaatmoties dat een pensioenfonds gesteund heeft	Rabobank Pensioenfonds	66%	PME	95%
8	Publiceren of opsturen van relevante informatie over beleggingen en stemgedrag (maximaal 12 punten)	PME	7	PfZW	11,5

Aan de hand van de range voor elke indicator zijn de negen pensioenfondsen bij elke indicator in drie groepen opgedeeld: koplopers (groene kleur), middenmoters (oranje kleur) en achterblijvers (rode kleur).

Tabel 18 geeft de resultaten van de acht geselecteerde indicatoren voor de negen participerende pensioenfondsen weer.

Tabel 18 Resultaten per pensioenfonds

Indicator \ Pensioenfonds	1: Duurzame energie	2: CDP elektriciteit	3: CDP: non-energy	4: Klimaatallianties	5: Teerzand/olieschalie	6: Steenkool	7: Stemgedrag	8: Transparantie
ABP	Oranje	Oranje	Rood	Groen	Rood	Oranje	Oranje	Oranje
PfZW	Groen	Rood	Rood	Groen	Oranje	Oranje	Groen	Groen
PMT	Oranje	Oranje	Oranje	Groen	Groen	Rood	Wit	Groen
bpfBOUW	Rood	Oranje	Rood	Groen	Rood	Oranje	Oranje	Oranje
PME	Rood	Rood	Rood	Groen	Oranje	Oranje	Groen	Oranje
Rabobank Pensioenfonds	Rood	Rood	Rood	Groen	Rood	Groen	Rood	Groen
PGB	Groen	Oranje	Rood	Rood	Oranje	Oranje	Wit	Oranje
Pensioenfonds Vervoer	Rood	Oranje	Rood	Groen	Groen	Rood	Groen	Oranje
BPL	Rood	Groen	Groen	Groen	Rood	Rood	Rood	Groen

Groen = Koploper ; Oranje = Middenmoter ; Rood = Achterblijver

Tabel 18 laat zien dat er voor alle pensioenfondsen veel ruimte is voor verbetering op meerdere van de in dit onderzoek gebruikte indicatoren. Er komt geen duidelijke algehele koploper naar voren als het gaat om klimaatvriendelijk beleggen.

ABP, het grootste pensioenfonds van Nederland, scoort vaak gemiddeld en is in weinig gevallen een koploper. Het pensioenfonds belegt relatief veel in aandelen van bedrijven met teerzand en olieschalie activiteiten, en belegt ook relatief veel in aandelen van grote beursgenoteerde bedrijven die slecht scoren in het Carbon Disclosure Project (met name in de categorie *non-energy*). Op het gebied van private beleggingen in duurzame energie, het minimaliseren van beleggingen in aandelen van steenkoolbedrijven, stemgedrag op klimaatmoties en transparantie scoort ABP gemiddeld. ABP is een koploper op het gebied van klimaatallianties.

PfZW, het tweede pensioenfonds na ABP, heeft een plaatje met relatief meer groen. Het pensioenfonds is naast het ondertekenen van klimaatallianties en transparantie een koploper op het gebied van private beleggingen in duurzame energie en stemgedrag op klimaatmoties. Op het gebied van verduurzaming van aandelenbeleggingen scoort het pensioenfonds beduidend slechter. PfzW belegt relatief veel in aandelen van beursgenoteerde bedrijven die slecht scoren in het Carbon Disclosure Project (CDP). Zowel in de categorie *non-energy* als in de categorie elektriciteit is PfzW een achterblijver. De beleggingen van PfzW in teerzand/olieschalie en steenkool zijn gemiddeld. Hier is dus verbetering mogelijk.

Het overzicht van PMT bevat relatief veel groen en oranje. Het pensioenfonds is slechts in één geval een achterblijver: PMT investeert relatief veel in aandelen van steenkoolbedrijven. De investeringen van het pensioenfonds in teerzand en olieschalie zijn juist relatief laag, hier is PMT een koploper. Omdat PMT in weinig van de bedrijven belegt die zijn geselecteerd voor de indicator stemgedrag, kon het pensioenfonds op deze indicator niet worden beoordeeld.

BpfBOUW scoort vrijwel geheel hetzelfde als ABP; dit komt voor een belangrijk deel doordat de pensioenfondsen dezelfde vermogensbeheerder hebben (APG). Op het gebied van private beleggingen in duurzame energie is bpfBOUW een achterblijver. Er is dus voor dit pensioenfonds nog veel verbetering mogelijk. Hetzelfde geldt voor PME: vooral op het gebied van beleggingen in aandelen van beursgenoteerde bedrijven die bovengemiddeld scoren in het Carbon Disclosure Project en op het gebied van private beleggingen in duurzame energie is nog veel verbetering mogelijk voor PME. Wel heeft het pensioenfonds relatief veel klimaatmoties gesteund: op dit gebied is het een koploper.

BPL en Rabobank Pensioenfonds zijn op meerdere klimaat-gerelateerde onderwerpen koploper maar op andere onderwerpen juist een achterblijver. Rabobank Pensioenfonds is op maar liefst vijf indicatoren een achterblijver: veel verbetering is mogelijk wat betreft beleggen in aandelen van beursgenoteerde bedrijven die bovengemiddeld scoren in het Carbon Disclosure Project, het minimaliseren van beleggingen in teerzand/olieschalie en het stemmen op klimaatmoties. Wel belegt Rabobank Pensioenfonds relatief weinig in steenkool. BPL is de algehele koploper op het gebied van beleggingen in aandelen van (klimaatvriendelijke) beursgenoteerde bedrijven die goed scoren in het CDP: zowel bij de categorie *non-energy* als elektriciteit heeft het pensioenfonds veel geïnvesteerd in bedrijven die bovengemiddeld scoren in het Carbon Disclosure Project. Echter, BPL heeft relatief veel belegd in steenkool en teerzand en olieschalie en op dit gebied is verbetering mogelijk.

PGB scoort vaak gemiddeld maar is met grote afstand koploper wat betreft private beleggingen in duurzame energie. Als enige heeft het pensioenfonds niet alle geselecteerde klimaatallianties ondertekend, op dit gebied is het dus een achterblijver. Pensioenfonds Vervoer belegt relatief weinig in teerzand en olieschalie. Ook op het gebied van het ondersteunen van klimaatmoties is het pensioenfonds een koploper. Als het gaat om het minimaliseren van aandelenbeleggingen in steenkool scoort Pensioenfonds Vervoer relatief slecht. Ook op het gebied van private investeringen in duurzame energie zijn verbeteringen mogelijk.

Deze benchmark laat zien dat Nederlandse pensioenfondsen nog veel van elkaar kunnen leren als het gaat om klimaatvriendelijker beleggen. Het onderzoek laat bovenal zien dat het voorkomen van klimaatverandering veel bewuster kan worden meegenomen in de investeringsbeslissingen van de pensioenfondsen. Daarnaast kunnen pensioenfondsen ook op andere manieren een grotere bijdrage leveren om klimaatverandering tegen te gaan. Zo is er voor een aantal pensioenfondsen ruimte voor verbetering als het gaat om het ondertekenen van klimaatallianties en het steunen van klimaatmoties.

Ook op andere gebieden, zoals duurzaam vastgoed en bosbouw, zijn er mogelijkheden voor pensioenfondsen om klimaatvriendelijk te beleggen. Daarnaast kan *engagement* van pensioenfondsen met het management van ondernemingen over duurzaam ondernemen ook bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. De stand van zaken met betrekking tot deze onderwerpen is echter vanwege een gebrek aan beschikbare informatie niet onderzocht in dit rapport.

Benadrukt dient te worden dat de bovenstaande conclusies gebaseerd zijn op de gegevens van negen grote Nederlandse pensioenfondsen, die samen goed zijn voor 66% van het totale belegde vermogen van alle Nederlandse pensioenfondsen. Zoals aangegeven in paragraaf 1.5 is het aannemelijk dat juist deze pensioenfondsen, die waarde hechten aan transparantie, ook relatief veel rekening houden met klimaatsverandering in hun investeringsbeslissingen. Het geschetste beeld is dus waarschijnlijk te positief als het betrokken wordt op de gehele Nederlandse pensioensector. Bij de niet onderzochte pensioenfondsen is naar alle waarschijnlijkheid nog meer ruimte voor verbetering dan bij de negen pensioenfondsen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt.

Bijlage 1 CDP scores top-500 bedrijven (exclusief energie)

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Bayer	Health Care	99	A	85	89,7	Groen
Philips Electronics	Consumer Discretionary	99	A	85	89,7	Groen
Cisco Systems	Information Technology	98	A	85	89,3	Groen
Bank of America	Financials	97	A	85	89,0	Groen
Tesco	Consumer Staples	97	A	85	89,0	Groen
BMW Bayerische Motoren werke	Consumer Discretionary	96	A	85	88,7	Groen
SAP	Information Technology	96	A	85	88,7	Groen
Westpac Banking	Financials	96	A	85	88,7	Groen
Honda Motor Company	Consumer Discretionary	95	A	85	88,3	Groen
Novartis	Health Care	94	A	85	88,0	Groen
Samsung Electronics	Information Technology	94	A	85	88,0	Groen
Sony Corporation	Information Technology	94	A	85	88,0	Groen
BASF	Materials	93	A	85	87,7	Groen
Fiat	Consumer Discretionary	93	A	85	87,7	Groen
GlaxoSmithKline	Health Care	93	A	85	87,7	Groen
Air Products & Chemicals	Materials	92	A	85	87,3	Groen
AXA Group	Financials	92	A	85	87,3	Groen
British American Tobacco	Consumer Staples	91	A	85	87,0	Groen
National Australia Bank	Financials	91	A	85	87,0	Groen
Schneider Electric	Industrials	91	A	85	87,0	Groen
Swiss Re	Financials	91	A	85	87,0	Groen
UBS	Financials	91	A	85	87,0	Groen
Lockheed Martin	Industrials	90	A	85	86,7	Groen
Commonwealth Bank of Australia	Financials	89	A	85	86,3	Groen
Bank of Montreal	Financials	88	A	85	86,0	Groen
Morgan Stanley	Financials	87	A	85	85,7	Groen
CSX	Industrials	85	A	85	85,0	Groen
Deutsche Post	Industrials	99	A-	75	83,0	Groen
UPS	Industrials	99	A-	75	83,0	Groen
Siemens	Industrials	97	A-	75	82,3	Groen
Lafarge	Materials	96	A-	75	82,0	Groen
Simon Property Group	Financials	96	A-	75	82,0	Groen
Dow Chemical	Materials	95	A-	75	81,7	Groen
HSBC Holdings	Financials	95	A-	75	81,7	Groen
Saint-Gobain	Industrials	94	A-	75	81,3	Groen

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
News Corporation	Consumer Discretionary	93	A-	75	81,0	Groen
Praxair	Materials	93	A-	75	81,0	Groen
Allianz	Financials	92	A-	75	80,7	Groen
Nestle	Consumer Staples	91	A-	75	80,3	Groen
PepsiCo	Consumer Staples	90	A-	75	80,0	Groen
Danone	Consumer Staples	89	A-	75	79,7	Groen
Diageo	Consumer Staples	89	A-	75	79,7	Groen
Google	Information Technology	89	A-	75	79,7	Groen
POSCO	Materials	89	A-	75	79,7	Groen
Nokia Group	Information Technology	84	A-	75	78,0	Groen
Wells Fargo & Company	Financials	81	A-	75	77,0	Groen
Munich Re	Financials	79	A-	75	76,3	Groen
Gilead Sciences	Health Care	95	B	60	71,7	Groen
Accenture	Information Technology	93	B	60	71,0	Groen
Panasonic	Consumer Discretionary	93	B	60	71,0	Groen
VALE	Materials	93	B	60	71,0	Groen
Boeing	Industrials	92	B	60	70,7	Groen
Royal Bank of Scotland Group	Financials	91	B	60	70,3	Groen
Volkswagen	Consumer Discretionary	91	B	60	70,3	Groen
British Sky Broadcasting	Consumer Discretionary	90	B	60	70,0	Groen
Israel Chemicals	Materials	90	B	60	70,0	Groen
Metro AG	Consumer Discretionary	90	B	60	70,0	Groen
Telefonica	Other/unknown	90	B	60	70,0	Groen
Australia and New Zealand Banking Group	Financials	89	B	60	69,7	Groen
Barclays	Financials	89	B	60	69,7	Groen
Novo Nordisk	Health Care	89	B	60	69,7	Groen
Carnival Corp	Consumer Discretionary	88	B	60	69,3	Groen
EMC	Information Technology	88	B	60	69,3	Groen
Firstrand	Financials	88	B	60	69,3	Groen
Syngenta International	Materials	88	B	60	69,3	Groen
Air Liquide	Materials	87	B	60	69,0	Groen
Nordea Bank	Financials	87	B	60	69,0	Groen
Rio Tinto	Materials	86	B	60	68,7	Groen
Anglo Platinum	Materials	85	B	60	68,3	Groen
Genzyme	Health Care	85	B	60	68,3	Groen
Kellogg Company	Consumer Staples	85	B	60	68,3	Groen

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Lloyds Banking Group	Financials	85	B	60	68,3	Groen
Swisscom	Other/unknown	85	B	60	68,3	Groen
Wal-Mart Stores	Consumer Staples	85	B	60	68,3	Groen
BT Group	Other/unknown	84	B	60	68,0	Groen
Hewlett-Packard	Information Technology	84	B	60	68,0	Groen
State Street	Financials	84	B	60	68,0	Groen
Allergan	Health care	83	B	60	67,7	Groen
Goldman Sachs Group	Financials	83	B	60	67,7	Groen
Hyundai Motor	Consumer Discretionary	83	B	60	67,7	Groen
International Business Machines (IBM)	Information Technology	83	B	60	67,7	Groen
Johnson Controls	Consumer Discretionary	83	B	60	67,7	Groen
Philip Morris International	Consumer Staples	83	B	60	67,7	Groen
Taiwan Semiconductor Manufacturing	Information Technology	83	B	60	67,7	Groen
Ace Ltd	Financials	82	B	60	67,3	Groen
Barrick Gold	Materials	82	B	60	67,3	Groen
Canadian National Railway	Industrials	82	B	60	67,3	Groen
Deutsche Bank	Financials	82	B	60	67,3	Groen
Ericsson	Information Technology	82	B	60	67,3	Groen
Home Depot	Consumer Discretionary	82	B	60	67,3	Groen
Kumba Iron Ore	Materials	82	B	60	67,3	Groen
BNY Mellon	Financials	81	B	60	67,0	Groen
JPMorgan Chase	Financials	81	B	60	67,0	Groen
Microsoft	Information Technology	81	B	60	67,0	Groen
Pfizer	Health Care	81	B	60	67,0	Groen
Reckitt Benckiser	Consumer Staples	81	B	60	67,0	Groen
Vodafone Group	Other/unknown	81	B	60	67,0	Groen
Aviva	Financials	80	B	60	66,7	Groen
Colgate Palmolive	Consumer Staples	80	B	60	66,7	Groen
E.I. du Pont de Nemours and Company	Materials	80	B	60	66,7	Groen
Woolworths	Consumer Staples	80	B	60	66,7	Groen
Koninklijke KPN NV	Other/unknown	79	B	60	66,3	Groen
Merck & Co.	Health Care	79	B	60	66,3	Groen
Tokio Marine Holdings	Financials	79	B	60	66,3	Groen
Unilever	Consumer Staples	79	B	60	66,3	Groen
Daimler	Consumer Discretionary	78	B	60	66,0	Groen

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
LG Chemical	Materials	78	B	60	66,0	Groen
Mosaic Company	Materials	78	B	60	66,0	Groen
Anheuser Busch InBev	Consumer Staples	77	B	60	65,7	Groen
Standard Chartered	Financials	77	B	60	65,7	Groen
Norfolk Southern	Industrials	76	B	60	65,3	Groen
Carrefour	Consumer Staples	75	B	60	65,0	Groen
PNC Financial Services	Financials	75	B	60	65,0	Groen
Rolls-Royce	Industrials	75	B	60	65,0	Groen
Vinci	Industrials	75	B	60	65,0	Groen
BBVA	Financials	74	B	60	64,7	Groen
BHP Billiton	Materials	73	B	60	64,3	Groen
Telecom Italia	Other/unknown	73	B	60	64,3	Groen
Best Buy	Consumer Discretionary	70	B	60	63,3	Groen
Citigroup	Financials	70	B	60	63,3	Groen
Wesfarmers	Financials	66	B	60	62,0	Groen
Takeda Pharmaceutical	Health Care	63	B	60	61,0	Groen
Allstate	Financials	89	C	40	56,3	Rood
Hitachi	Industrials	88	C	40	56,0	Rood
Newmont Mining	Materials	88	C	40	56,0	Rood
Freeport- McMoRan Copper & Gold	Materials	87	C	40	55,7	Rood
Kraft Foods	Consumer Staples	86	C	40	55,3	Rood
Tata Consultancy Services	Information Technology	86	C	40	55,3	Rood
Banco Santander	Financials	85	C	40	55,0	Rood
Mizuho Financial Group	Financials	85	C	40	55,0	Rood
Nippon Steel	Materials	84	C	40	54,7	Rood
Compagnie Financière Richemont	Consumer Discretionary	83	C	40	54,3	Rood
TJX Companies	Consumer Discretionary	82	C	40	54,0	Rood
Anglo American	Materials	81	C	40	53,7	Rood
BM&F Bovespa	Financials	81	C	40	53,7	Rood
Credit Suisse	Financials	81	C	40	53,7	Rood
American Express	Financials	80	C	40	53,3	Rood
Canon	Information Technology	80	C	40	53,3	Rood
Impala Platinum Holdings	Materials	80	C	40	53,3	Rood
Northrop Grumman	Industrials	80	C	40	53,3	Rood
Deutsche Telekom	Other/unknown	79	C	40	53,0	Rood
Holcim	Materials	79	C	40	53,0	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
BNP Paribas	Financials	78	C	40	52,7	Rood
Coca-Cola Company	Consumer Staples	78	C	40	52,7	Rood
Johnson & Johnson	Health Care	78	C	40	52,7	Rood
Kohl's	Consumer Discretionary	78	C	40	52,7	Rood
Itaúsa Investimentos Itaú S.A.	Financials	77	C	40	52,3	Rood
Target	Consumer Discretionary	77	C	40	52,3	Rood
3M	Industrials	76	C	40	52,0	Rood
Svenska Handelsbanken	Financials	76	C	40	52,0	Rood
Illinois Tool Works	Industrials	75	C	40	51,7	Rood
Unibail-Rodamco	Financials	75	C	40	51,7	Rood
Xstrata	Materials	75	C	40	51,7	Rood
A.P. Moller-Maersk	Industrials	74	C	40	51,3	Rood
AngloGold Ashanti	Materials	74	C	40	51,3	Rood
Baxter International	Health Care	74	C	40	51,3	Rood
BCE	Other/unknown	74	C	40	51,3	Rood
Chunghwa Telecom	Information Technology	74	C	40	51,3	Rood
Komatsu	Industrials	74	C	40	51,3	Rood
Mitsubishi UFJ Financial Group	Financials	74	C	40	51,3	Rood
Standard Bank Group	Financials	74	C	40	51,3	Rood
T.GARANTI BANKASI	Financials	74	C	40	51,3	Rood
Westfield Group	Financials	74	C	40	51,3	Rood
General Electric	Industrials	73	C	40	51,0	Rood
KB Financial Group	Financials	73	C	40	51,0	Rood
Mitsubishi	Industrials	73	C	40	51,0	Rood
Shinhan Financial Group	Financials	73	C	40	51,0	Rood
ABB	Industrials	72	C	40	50,7	Rood
Abbott Laboratories	Health Care	72	C	40	50,7	Rood
Akbank	Financials	72	C	40	50,7	Rood
AT&T	Other/unknown	72	C	40	50,7	Rood
Atlas Copco	Industrials	72	C	40	50,7	Rood
Dell	Information Technology	72	C	40	50,7	Rood
Itaú Unibanco Holding	Financials	72	C	40	50,7	Rood
Nissan Motor	Consumer Discretionary	72	C	40	50,7	Rood
Telenor Group	Other/unknown	72	C	40	50,7	Rood
TeliaSonera	Other/unknown	72	C	40	50,7	Rood
MTR	Industrials	71	C	40	50,3	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Raytheon	Industrials	71	C	40	50,3	Rood
Seven & I Holding	Consumer Staples	71	C	40	50,3	Rood
Kimberly-Clark	Consumer Staples	70	C	40	50,0	Rood
U.S. Bancorp	Financials	70	C	40	50,0	Rood
Ambev - Cia. Bebidas das Americas	Consumer Staples	69	C	40	49,7	Rood
Canadian Imperial Bank of Commerce (CIBC)	Financials	69	C	40	49,7	Rood
Larsen & Toubro	Industrials	69	C	40	49,7	Rood
Assicurazioni Generali Spa	Financials	68	C	40	49,3	Rood
AstraZeneca	Health Care	68	C	40	49,3	Rood
Cognizant Technology Solutions	Information Technology	68	C	40	49,3	Rood
Intesa Sanpaolo S.p.A	Financials	68	C	40	49,3	Rood
Toshiba	Information Technology	68	C	40	49,3	Rood
Altria Group	Consumer Staples	67	C	40	49,0	Rood
Hong Kong Exchanges & Clearing	Financials	67	C	40	49,0	Rood
Intel	Information Technology	66	C	40	48,7	Rood
Pernod-Ricard	Consumer Staples	66	C	40	48,7	Rood
Roche Holding	Health Care	66	C	40	48,7	Rood
Tyco International	Industrials	66	C	40	48,7	Rood
Walgreens	Consumer Staples	66	C	40	48,7	Rood
Kyocera	Information Technology	65	C	40	48,3	Rood
Starbucks	Consumer Discretionary	65	C	40	48,3	Rood
General Mills	Consumer Staples	64	C	40	48,0	Rood
LVMH	Consumer Discretionary	64	C	40	48,0	Rood
PPR	Consumer Discretionary	64	C	40	48,0	Rood
American Tower	Other/unknown	63	C	40	47,7	Rood
Deere	Industrials	63	C	40	47,7	Rood
eBay	Consumer Discretionary	63	C	40	47,7	Rood
Linde	Materials	63	C	40	47,7	Rood
Qualcomm	Information Technology	63	C	40	47,7	Rood
SABMiller	Consumer Staples	63	C	40	47,7	Rood
Eli Lilly	Health Care	61	C	40	47,0	Rood
Verizon Communications	Other/unknown	61	C	40	47,0	Rood
Waste Management	Industrials	61	C	40	47,0	Rood
Toronto- Dominion Bank	Financials	60	C	40	46,7	Rood
L'Oreal	Consumer Staples	57	C	40	45,7	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Criteria Caixa	Financials	54	C	40	44,7	Rood
Walt Disney Company	Consumer Discretionary	51	C	40	43,7	Rood
Bristol-Myers Squibb	Health Care	76	D	25	42,0	Rood
MTN Group	Other/unknown	75	D	25	41,7	Rood
UnitedHealth Group	Health Care	74	D	25	41,3	Rood
Kinross Gold	Materials	73	D	25	41,0	Rood
Toyota Motor	Consumer Discretionary	73	D	25	41,0	Rood
CSL	Health Care	72	D	25	40,7	Rood
Imperial Tobacco Group	Consumer Staples	71	D	25	40,3	Rood
Royal Bank of Canada	Financials	71	D	25	40,3	Rood
Telstra Corporation	Other/unknown	70	D	25	40,0	Rood
Unicredit Group	Financials	70	D	25	40,0	Rood
Teck	Materials	68	D	25	39,3	Rood
Banco Santander Brasil	Financials	67	D	25	39,0	Rood
CVS Caremark	Consumer Staples	67	D	25	39,0	Rood
ThyssenKrupp	Industrials	67	D	25	39,0	Rood
Societe Generale	Financials	66	D	25	38,7	Rood
WellPoint	Health Care	66	D	25	38,7	Rood
Hyundai Mobis	Consumer Discretionary	64	D	25	38,0	Rood
ING Group	Financials	64	D	25	38,0	Rood
ITC	Industrials	64	D	25	38,0	Rood
DnB NOR	Financials	63	D	25	37,7	Rood
Potash Corporation of Saskatchewan	Materials	63	D	25	37,7	Rood
Thomson Reuters	Consumer Discretionary	63	D	25	37,7	Rood
Zurich Financial	Financials	63	D	25	37,7	Rood
Franklin Resources	Financials	62	D	25	37,3	Rood
Yum! Brands	Consumer Discretionary	61	D	25	37,0	Rood
Astellas Pharma	Health Care	60	D	25	36,7	Rood
Rogers Communications	Consumer Discretionary	60	D	25	36,7	Rood
Travelers Companies	Financials	60	D	25	36,7	Rood
Heineken	Consumer Staples	59	D	25	36,3	Rood
Mitsui & Co	Industrials	59	D	25	36,3	Rood
Caterpillar	Industrials	58	D	25	36,0	Rood
Sanofi-Aventis	Health Care	58	D	25	36,0	Rood
United Technologies	Industrials	58	D	25	36,0	Rood
Credit Agricole	Financials	57	D	25	35,7	Rood
H&M Hennes & Mauritz	Consumer Discretionary	57	D	25	35,7	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Inditex	Consumer Discretionary	57	D	25	35,7	Rood
Union Pacific	Industrials	57	D	25	35,7	Rood
Volvo	Industrials	57	D	25	35,7	Rood
Reynolds American	Consumer Staples	56	D	25	35,3	Rood
Fresenius Medical Care KGaA	Health Care	55	D	25	35,0	Rood
HDFC Bank	Financials	55	D	25	35,0	Rood
Bank of Nova Scotia	Financials	54	D	25	34,7	Rood
NTT DOCOMO	Other/unknown	54	D	25	34,7	Rood
EADS	Industrials	52	D	25	34,0	Rood
Capital One Financial	Financials	51	D	25	33,7	Rood
Goldcorp	Materials	51	D	25	33,7	Rood
Hang Seng Bank	Financials	51	D	25	33,7	Rood
Wal-Mart de Mexico	Consumer Staples	51	D	25	33,7	Rood
FedEx	Industrials	50	D	25	33,3	Rood
ICICI Bank	Financials	67	E	10	29,0	Rood
Aflac	Financials	66	E	10	28,7	Rood
Amgen	Health Care	66	E	10	28,7	Rood
Danske Bank	Financials	66	E	10	28,7	Rood
Nomura Holdings	Financials	66	E	10	28,7	Rood
France Telecom	Other/unknown	63	E	10	27,7	Rood
Celgene	Health Care	62	E	10	27,3	Rood
FujiFilm Holdings	Materials	62	E	10	27,3	Rood
Cia. Siderurgica Nacional - CSN	Materials	61	E	10	27,0	Rood
NATIXIS	Financials	61	E	10	27,0	Rood
Motorola	Information Technology	60	E	10	26,7	Rood
Antofagasta	Materials	59	E	10	26,3	Rood
NetApp	Information Technology	59	E	10	26,3	Rood
Newcrest Mining	Materials	59	E	10	26,3	Rood
Teva Pharmaceutical Industries	Health Care	59	E	10	26,3	Rood
BB&T	Financials	58	E	10	26,0	Rood
Prudential	Financials	58	E	10	26,0	Rood
BAE Systems	Industrials	56	E	10	25,3	Rood
Mitsubishi Electric	Information Technology	56	E	10	25,3	Rood
Medco Health Solutions	Health Care	55	E	10	25,0	Rood
Singapore Telecom	Other/unknown	55	E	10	25,0	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Banco do Brasil	Financials	54	E	10	24,7	Rood
Oracle	Information Technology	54	E	10	24,7	Rood
Sandvik AB	Industrials	54	E	10	24,7	Rood
Texas Instruments	Information Technology	52	E	10	24,0	Rood
Vivendi	Consumer Discretionary	51	E	10	23,7	Rood
Costco Wholesale	Consumer Staples	49	-	-	16,3	Rood
Nippon Telegraph & Telephone (NTT)	Other/unknown	49	-	-	16,3	Rood
Procter & Gamble	Consumer Staples	49	-	-	16,3	Rood
Covidien	Health Care	48	-	-	16,0	Rood
Denso	Consumer Discretionary	48	-	-	16,0	Rood
Banco Bradesco	Financials	47	-	-	15,7	Rood
Manulife Financial	Financials	47	-	-	15,7	Rood
QBE Insurance Group	Financials	47	-	-	15,7	Rood
Research In Motion	Other/unknown	47	-	-	15,7	Rood
Ford Motor	Consumer Discretionary	46	-	-	15,3	Rood
Li & Fung	Consumer Discretionary	46	-	-	15,3	Rood
Sumitomo Mitsui Financial Group	Financials	46	-	-	15,3	Rood
Time Warner	Consumer Discretionary	45	-	-	15,0	Rood
Becton, Dickinson and Co.	Health Care	43	-	-	14,3	Rood
East Japan Railway	Industrials	43	-	-	14,3	Rood
Medtronic	Health Care	43	-	-	14,3	Rood
Chubb	Financials	42	-	-	14,0	Rood
Japan Tobacco	Consumer Staples	41	-	-	13,7	Rood
Prudential Financial	Financials	41	-	-	13,7	Rood
NIKE	Consumer Discretionary	40	-	-	13,3	Rood
Visa	Information Technology	40	-	-	13,3	Rood
Christian Dior	Consumer Discretionary	39	-	-	13,0	Rood
Monsanto	Materials	38	-	-	12,7	Rood
Malayan Banking	Financials	37	-	-	12,3	Rood
Lowe's	Consumer Discretionary	36	-	-	12,0	Rood
Yahoo!	Information Technology	36	-	-	12,0	Rood
Thermo Fisher Scientific	Health Care	35	-	-	11,7	Rood
Arcelor Mittal	Materials	34	-	-	11,3	Rood
Corning	Information Technology	34	-	-	11,3	Rood
KDDI Group	Other/unknown	34	-	-	11,3	Rood
MetLife	Financials	33	-	-	11,0	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
McDonald's	Consumer Discretionary	32	-	-	10,7	Rood
MasterCard	Information Technology	29	-	-	9,7	Rood
High Tech Computer	Information Technology	27	-	-	9,0	Rood
Naspers	Consumer Discretionary	27	-	-	9,0	Rood
Automatic Data Processing	Information Technology	25	-	-	8,3	Rood
Emerson Electric	Industrials	24	-	-	8,0	Rood
Mitsubishi Estate	Financials	24	-	-	8,0	Rood
Shin Etsu Chemical	Materials	24	-	-	8,0	Rood
State Bank of India	Financials	24	-	-	8,0	Rood
Viacom	Consumer Discretionary	17	-	-	5,7	Rood
Priceline.com	Consumer Discretionary	12	-	-	4,0	Rood
Yahoo Japan	Information Technology	11	-	-	3,7	Rood
Danaher	Industrials	10	-	-	3,3	Rood
CME Group	Financials	7	-	-	2,3	Rood
Alcon	Health care	-	-	-	0,0	Rood
Amazon.com	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
América Móvil	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
Apple Inc.	Information Technology	-	-	-	0,0	Rood
Archer Daniels Midland	Consumer Staples	-	-	-	0,0	Rood
Astra International	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Bank Central Asia	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Bank Mandiri	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Bank of China	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Bank of Communications (H)	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Belle International	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Berkshire Hathaway	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Bharat Heavy Electricals	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Bharti Airtel	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
BOC Hong Kong	Financials	-	-	-	0,0	Rood
BYD Company	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Charles Schwab	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Cheung Kong	Financials	-	-	-	0,0	Rood
China Construction Bank (H)	Financials	-	-	-	0,0	Rood
China Life Insurance	Financials	-	-	-	0,0	Rood
China Mobile	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
China Overseas Land & Investment	Financials	-	-	-	0,0	Rood
China Telecom	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
China Unicom	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
CIMB Group Holdings	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Comcast	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
DBS Group Holdings	Financials	-	-	-	0,0	Rood
DIRECTV Group	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Dongfeng Motor Group	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Eurasian Natural Resources	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Express Scripts	Health Care	-	-	-	0,0	Rood
FANUC	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
General Dynamics	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Genting Singapore	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Great West Lifeco	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Hang Lung Properties	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Hermes International	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Honeywell International	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Housing Development Finance	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Hutchison Whampoa	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Hyundai Heavy Industries	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Infosys Technologies	Information Technology	-	-	-	0,0	Rood
Jardine Matheson	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Jardine Strategic	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
JFE Holdings	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Las Vegas Sands	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
MMC Norilsk Nickel	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Mobile TeleSystems OJSC	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
Nan Ya Plastics	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Nintendo	Information Technology	-	-	-	0,0	Rood
NLMK	Materials	-	-	-	0,0	Rood
NMDC	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Oversea-Chinese Banking	Financials	-	-	-	0,0	Rood
PACCAR	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
Ping An of China	Financials	-	-	-	0,0	Rood
PKO Bank Polski	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Power Financial	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Precision Castparts Corp.	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
PTT	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Public Storage	Financials	-	-	-	0,0	Rood

Bedrijf	Sector	Carbon Disclosure	Carbon Performance		Totaal	
		Score	Band	Score*	Score**	Kleur
Reliance Industries	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
S.A.C.I. Falabella	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
Samsung Life Insurance	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Sberbank	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Sime Darby Berhad	Industrials	-	-	-	0,0	Rood
SoftBank	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
Southern Copper Corporation	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Steel Authority of India	Materials	-	-	-	0,0	Rood
Stryker	Health Care	-	-	-	0,0	Rood
Sun Hung Kai Properties	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Sysco	Consumer Staples	-	-	-	0,0	Rood
T. IS BANKASI	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Telekom Indonesia	Other/unknown	-	-	-	0,0	Rood
Tencent Holdings	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Time Warner Cable	Consumer Discretionary	-	-	-	0,0	Rood
United Overseas Bank	Financials	-	-	-	0,0	Rood
VTB Bank	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Wharf Holdings	Financials	-	-	-	0,0	Rood
Wilmar International	Consumer Staples	-	-	-	0,0	Rood
Wipro	Information Technology	-	-	-	0,0	Rood
Grupo Mexico	Industrials	-	-	-	0,0	Rood

*A = 85 ; A- = 75 ; B = 60 ; C = 40 ; D = 25 ; E = 10

**In de totaalscore weegt de performance score twee keer zo zwaar als de disclosure score.

Bron: Carbon Disclosure Project, "CDP Global 500 Report 2011: Accelerating Low Carbon Growth", *Carbon Disclosure Project*, november 2011.

Bijlage 2 Bronverwijzingen

- 1 Carbon Disclosure Project (CDP), "2011 Carbon Disclosure Project Investor Signatories", *Website CDP* (www.cdproject.net/en-US/Results/Documents/CDP-G500-2011-investor-signatories.pdf), bezocht in februari 2012.
- 2 Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC), "2011 Global Investor Statement on Climate Change", *Website IIGCC* (www.iigcc.org/_data/assets/pdf_file/0017/15281/2011-Investor-Global-Statement-FINAL-NOT-EMBARGOED.pdf), bezocht in februari 2012.
- 3 UNPRI, "Signatories to the Principles for Responsible Investment", *Website UNPRI* (www.unpri.org/signatories/), bezocht in februari 2012.
- 4 Omdat de pensioenfondsen voor deze indicator worden beoordeeld aan de hand van aandelenbeleggingen, is het niet zinvol om niet-beursgenoteerde steenkoolbedrijven in het onderzoek op te nemen.
- 5 Website Alberta Oilsands, bezocht in december 2011.
- 6 Website Athabasca Oil Sands, bezocht in december 2011.
- 7 Jaarverslag 2010 Baytex Energy, p. 70.
- 8 Jaarverslag 2010 BlackPearl Resources, p. 8.
- 9 Jaarverslag 2010 Bonavista Energy, p. 8.
- 10 Jaarverslag 2010 BP, p. 24.
- 11 Jaarverslag 2010 Legacy Oil and Gas, p. 51, 59.
- 12 Jaarverslag 2010 Canadian Natural Resources, p. 80.
- 13 Jaarverslag 2010 Canadian Oil Sands Trust; Website Canadian Oil Sands Trust, bezocht in december 2011.
- 14 Website Oilsands Quest, bezocht in december 2011.
- 15 Jaarverslag 2010 Cenovus Energy, p. 63.
- 16 Jaarverslag 2010 Chevron, p. 85.
- 17 Jaarverslag 2010 China National Petroleum, p. 30.
- 18 Jaarverslag 2010 CNOOC, p. 96.
- 19 Jaarverslag 2010 Connacher Oil and Gas, p. 31.
- 20 Jaarverslag 2010 ConocoPhillips, p. 16; Website ConocoPhillips, bezocht in januari 2012.
- 21 Website Deep Well Oil and Gas, bezocht in januari 2012.
- 22 Website Deloro Resources, bezocht in januari 2012.
- 23 Jaarverslag 2010 Devon Energy, p. 23.
- 24 Jaarverslag 2010 Enbridge, p. 31.
- 25 Jaarverslag 2010 ENI, p. 6,9,50.

- 26 Website E-T Energy, bezocht in januari 2012.
- 27 Jaarverslag 2010 ExxonMobil, p. 9.
- 28 Jaarverslag 2010 Habanero Resources, p. 3.
- 29 Jaarverslag 2010 Husky Energy, p. 31.
- 30 Jaarverslag 2010 Imperial Oil, p. 49.
- 31 Jaarverslag 2010 Inter Pipeline Fund, p. 97.
- 32 Jaarverslag 2010 Ivanhoe Energy, p. 46.
- 33 Jaarverslag 2010 Japan Petroleum Exploration, p. 69.
- 34 Jaarverslag 2010 Marathon Oil, p. 14.
- 35 Jaarverslag 2010 MEG Energy.
- 36 Jaarverslag 2010 Murphy Oil, p. 19.
- 37 Jaarverslag 2010 Nexen, p. 22.
- 38 Jaarverslag 2010 JX Holdings, p. 6, 92; Website Syncrude, bezocht in januari 2012.
- 39 Jaarverslag 2010 Occidental Petroleum, p. 66, 85.
- 40 Kwartaalverslag Q3 2011 MDA, p. 6, 16.
- 41 Jaarverslag 2010 Paramount Resources, p. 19, 23.
- 42 Jaarverslag 2010 Pembina Pipeline Income Fund, p. 55
- 43 Jaarverslag 2010 Pengrowth Energy, p. 17
- 44 Website PennWest Exploration, bezocht in januari 2012.
- 45 Jaarverslag 2010 Petrobank Energy and Resources, p. 35.
- 46 Jaarverslag 2010 Royal Dutch Shell, p. 29.
- 47 Jaarverslag 2010 SilverBirch Energy, p. 17
- 48 Jaarverslag 2010 Sinopec, p. 15, 133; Website Syncrude, bezocht in januari 2012.
- 49 Jaarverslag 2010 Southern Pacific Resource.
- 50 Jaarverslag 2010 Statoil, p. 55,127.
- 51 Jaarverslag 2010 Suncor Energy, p. 103.
- 52 Jaarverslag 2010 Talisman Energy, p. 27
- 53 Website Tamm Oil and Gas, bezocht in januari 2012.
- 54 Jaarverslag 2010 Teck, p. 43, 106.
- 55 Website Titanium Corporation, bezocht in januari 2012.

- 56 Jaarverslag 2010 Total, p. 256, 260.
- 57 Omdat de pensioenfondsen voor deze indicator worden beoordeeld aan de hand van aandelenbeleggingen, is het niet zinvol om niet-beursgenoteerde steenkoolbedrijven in het onderzoek op te nemen.
- 58 Website Coal India, bezocht in januari 2012.
- 59 Website Peabody Energy, bezocht in januari 2012.
- 60 Jaarverslag 2010 China Shenhua Energy, p. 3, 19.
- 61 Persbericht Arch Coal: Arch Coal Completes Acquisition of International Coal Group, 15 juni 2011.
- 62 Jaarverslag 2010 Alpha Natural Resources, p. 12; Persbericht Alpha Natural Resources: Alpha Natural Resources Acquires Massey Energy Company, creating a Global Leader in Metallurgical Coal Supply, 1 juni 2011.
- 63 Website Datong Coal Mine Group, bezocht in januari 2012.
- 64 Jaarverslag 2010 BHP Billiton, p. 53, 206.
- 65 Jaarverslag 2010 Anglo American, p. 131, 197.
- 66 Jaarverslag 2010 Xstrata.
- 67 Jaarverslag 2010 Rio Tinto, p. 78, 254.
- 68 Jaarverslag 2010 Consol Energy, p. 5, 170.
- 69 Jaarverslag 2010 Bumi Resources, p. 23, 329.
- 70 SteelOrbis, Kuzbassrazrezugol increases coking coal output by 74.3 percent in 2010, 19 januari 2011.
- 71 Jaarverslag 2010 Yanzhou Coal.
- 72 Jaarverslag 2010 Exxaro, p. 10, 278.
- 73 Jaarverslag 2010 RWE, p. 100.
- 74 China Daily, Shanxi coal firms jump on restructuring bandwagon, 9 juli 2009; Website China.org.cn, bezocht in januari 2012.
- 75 Jaarverslag 2010 Sasol, p. 92.
- 76 Jaarverslag 2010 Adaro Energy, p. 20, 106.
- 77 China Knowledge, Pingdingshan Tianan Coal Mining's profit up 31.25% in 2010, 21 april 2011.
- 78 Website Reuters, bezocht in januari 2012.
- 79 Jaarverslag 2010 Banpu.
- 80 Websites Xishan Coal Electricity Group, Reuters, Shanxi Coking Coal Group, bezocht in januari 2012.
- 81 Jaarverslag 2010 Teck Resources.
- 82 Website Reuters, bezocht in januari 2012.
- 83 Website PGE, bezocht in januari 2012.

84 Websites Reuters, Kailuan Energy Chemical, bezocht in januari 2012.

85 Jaarverslag 2010 Bukit Asam.